

**BØRNS
VILKÅR**

SAMMEN STOPPER VI SVIGT

STRYHNS
Familieselskab

Tryghed i børnehøjde
Tryg tilknytning i dagtilbud

Indhold

Forord	5
Resumé	7
Anbefalinger	10
Indledning	13
Nære voksenrelationer i børnehaven	15
Fysisk støtte – skabelsen af trygge relationer gennem berøring	20
Emotionel støtte - at blive set af en imødekommende og empatisk voksen	24
Risiko for utryghed - forhold der hæmmer tryk tilknytning i dagtilbuddet	33
Metode	42
Noter	48
Litteraturliste	50

Tryghed i børnehøjde

Tryk tilknytning i dagtilbud

Redaktion og korrektur: Nanna Christine Brixtofte Petersen

Analyseansvarlig: Nana Riget Nielsen

Tekst og analyse: Nana Riget Nielsen, Charlotte Møller Kjeldsen, Alexander Reumert Gjerding, Malene Angelo & Sofia da

Silva Figueiredo Andersen

Layout: bahnecreative

Billeder: Børns Vilkår, Jeppe Carlsen, Lars Andreas Kristiansen, Pixapay, Unsplash

Udgivelsesdato: 18. september 2019

Rapporten er en del af et partnerskab mellem Børns Vilkår og Stryhns Familieselskab

Tryghed i børnehøjde Tryk tilknytning i dagtilbud

Forord

Tryk tilknytning til en voksen omsorgsperson er essentielt for, at et barn kan trives og udvikle sig. I en tid, hvor mange børn fra de er helt små, dagligt tilbringer 7-8 timer i et dagtilbud, spiller de voksne i dagtilbuddet en afgørende rolle, når børnene skal sikres en tryk tilknytning.

Denne rapport undersøger børnehavebørns muligheder for at skabe tryk tilknytning til personalet i dagtilbud og bygger på en kvantitativ og kvalitativ undersøgelse blandt børn i alderen 5-7 år, der gik i dagtilbud i vinteren og foråret 2019.

En stor tak til alle dagtilbud i Børns Vilkårs børnepanel, der har deltaget i undersøgelsen, og til de mange børnehavebørn, der har bidraget til interview. Også tak til Charlotte Ringmose, Professor ved Institut for Læring og Filosofi AAU, som har læst rapporten og givet konstruktive kommentarer.

Rapporten henvender sig til beslutningstagere, fagpersonale og interessenter på småbørnsområdet. Rapporten er finansieret af Stryhns Familieselskab og er en del af et partnerskab på småbørnsområdet.

September 2019

Venlig hilsen

Rasmus Kjeldahl
Direktør i Børns Vilkår

Interviewer: **Er der en voksen, du går mere hen til end andre, når du har brug for hjælp?**

Esther: **Anders (pædagog) er rigtig sød.**

Interviewer: **Hvorfor går du lige hen til ham?**

Esther: **Fordi han opdager det hurtigt, når man er henne ved ham.**

Interviewer: **Ja, hvad opdager han?**

Esther: **Så kan han høre noget, så kigger han lidt rundt.**

Interviewer: **Ved du, hvad han kigger efter?**

Esther: **Så kigger han efter et barn, der har brug for hjælp eller græder.**

Esther, 5 år

Resumé

Denne rapport undersøger, hvordan de 5-7-årige, der går i dagtilbud, oplever relationen til de voksne i dagtilbuddet. Det empiriske grundlag består af 18 kvalitative gruppeinterview fra 6 dagtilbud og en spørgeskemaundersøgelse blandt 560 børnehavebørn fra 48 dagtilbud. Rapportens teoretiske udgangspunkt er tilknytningsteorien, hvis grundlæggende antagelse er, at sensitive og responderende voksne er fundamentale i barnets hverdag og for barnets tryghed og udvikling. Et trygt tilknyttet barn bruger den voksne som en sikker base, det kan søge støtte og tryghed hos ved behov, og den trygge tilknytning er derfor fundamentet for, at barnet selv sikkert kan udfolde sig, udvikle sig og lære. I dagens Danmark, hvor de fleste små børn er mange timer i institution hver dag, har barnet brug for at knytte sig til en voksen både i *hjemmet* og i *dagtilbuddet*. Formålet med rapporten er at bidrage med ny viden om børnehavebørns relationer til dagtilbudspersonalet og at se på det samspil, der er mellem børn og voksne, som kan underbygge eller svække den trygge tilknytning.

Flere piger end drenge har en yndlingsvoksen i dagtilbuddet

At have en yndlingsvoksen er en indikator for, at barnet i dagtilbuddet har knyttet en stærk relation til én blandt de voksne i dagtilbuddet. Rapportens analyser viser, at 74 pct. af alle børn har en yndlingsvoksen. Flere piger end drenge har en yndlingsvoksen: 82 pct. af pigerne har en voksen, de særligt godt kan lide, mens det gælder 68 pct. af drengene. Vi finder i analysen en sammenhæng mellem, om børnene har en yndlingsvoksen, og om de får fysisk omsorg i form af kram af de voksne i børnehaven. 7 ud af 10 børn, der har en yndlingsvoksen i børnehaven, oplever, at de får kram af en voksen, når de er daginstitutionen. Blandt børn, uden en yndlingsvoksen, er det hver anden, der oplever at få kram af en voksen. Vi finder også en forskel i forhold til børns mulighed for at tale med en voksen om, hvad der sker i løbet af dagen i institutionen, som for nogle børn kan virke tryghedsskabende. Flere børn, der har en yndlingsvoksen blandt dagtilbudspersonalet (67 pct.), oplever her, at en voksen taler med dem om, hvad der skal ske i løbet af dagen sammenlignet med børn uden en yndlingsvoksen (53 pct.).

Fysisk støtte i form af kram er væsentlig for barnets tryghed og trivsel

Fysisk berøring mellem små børn og det pædagogiske personale er en essentiel del af omsorgen i en tilknytningsrelation og for små børns trivsel. Den kvantitative analyse viser, at 65 pct. af børnene oplever, at de får kram af en voksen i børnehaven, 21 pct. oplever ikke at få kram, og 14 pct. svarer "ved ikke". Videre finder undersøgelsen en signifikant sammenhæng mellem fysisk omsorg i form af kram og børnenes trivsel i børnehaven. Der er således signifikant flere børn, der oplever at få kram i dagtilbuddet, der kan lide at være i børnehaven (93 pct.) sammenlignet med børn, der ikke får kram (87 pct.). Fysisk berøring og omsorg er lige vigtigt for drenge og piger. Undersøgelsen peger imidlertid på, at drenge i højere grad end piger oplever, at de ikke får kram af dagtilbudspersonalet (25 pct. af drengene mod 16 pct. af pigerne får ikke kram). Videre viser undersøgelsen, at dagtilbudspersonalet typisk krammer børnene i trøstesituationer, f.eks. når de savner en forælder.

Hvert fjerde barn oplever ikke, at der er nogen blandt de voksne i dagtilbuddet, der er god til at trøste

Små børn har behov for at blive set, hjulpet og trøstet af voksne, mens de er i dagtilbuddet. I undersøgelsen svarer 3 ud af 4 børn, at der er en voksen i børnehaven, der er god til at trøste, mens 1 ud af 4 ikke oplever dette. Børnene fortæller, at trøst handler om, at dagtilbudspersonalet tager sig tid til at trøste og til at give barnet fysisk omsorg, f.eks. ved at tage barnet på skødet eller give et kram. Børnene giver også udtryk for, at dagtilbudspersonale, der er gode til at trøste, er opmærksomme, til stede og reagerer hurtigt, f.eks. når et barn falder og slår sig. Det er også vigtigt for børnene, at dagtilbudspersonalet er forstående og ikke afleder barnet, når det har behov for trøst.

Med afsæt i tre hverdagssituationer i børnehaven undersøger rapporten børnenes muligheder for at blive set og mødt af dagtilbudspersonalet. Analysen viser, at:

- 75 pct. af de adspurgte børnehavebørn har prøvet at savne deres forældre. 2 ud af 3 børn svarer, at de bliver trøstet af en voksen, når de savner deres forældre.
- 7 ud af 10 børn har oplevet at blive drillet i børnehaven, hvor det ikke var for sjov. Heraf svarer 85 pct. af børnene, at de siger det til en voksen.
- Der er en statistisk signifikant sammenhæng mellem at kunne lide at gå i børnehave og at blive mødt af en glad voksen, når man kommer om morgenen. 87 pct. af de børn, der bliver mødt af en glad voksen, kan lide at gå i børnehave. Blandt børn, der ikke oplever, at en voksen er glad for at se dem, er det 70 pct., der kan lide at gå i børnehave. Flere drenge (11 pct.) end piger (6 pct.) oplever, at der ikke er en voksen, der er glad for at se dem om morgenen.

6 ud af 10 børn har oplevet at blive skældt ud i børnehaven: Drengene oplever det oftere end pigerne

Skæld ud kan være hæmmende for opbygningen af en tryk tilknytningsrelation mellem barn og voksen. Analysen viser, at 6 ud af 10 børn har oplevet at blive skældt ud i børnehaven. Heraf svarer 13 pct. af børnene, at de tit får skæld ud. 1 ud af 5 børn, der har prøvet at blive skældt ud, svarer, at de blev bange eller forskrækkede. Der er signifikant flere drenge (16 pct.) end piger (8 pct.), der oplever, at de ofte får skæld ud i børnehaven. Analysen viser samtidig en statistisk signifikant sammenhæng mellem børn, der oplever skæld ud, og børn, der bliver drillet af andre børn i børnehaven. De kvalitative analyser peger på, at børn lægger mærke til, hvis et barn i børnehaven får særligt meget skæld ud. I fortællingerne giver børnene udtryk for, at det er barnets egen skyld, at det får meget skæld ud bl.a. pga. upassende opførsel.

Flere af de børn vi har interviewet fortæller, at der i deres institutioner benyttes adfærdregulerende tiltag som "timeouts". Her er tale om, at børn, der overtræder børnehavens kodeks for god opførsel, kan blive sendt væk fra resten af børnegruppen. Børnene fortæller, at timeouts er ubehagelige, og at de helst vil undgå dem.

Børnene hjælper sig selv og hinanden, når de voksne ikke er tilgængelige

Børn er afhængige af deres relationer til voksne i dagtilbuddet, der kan hjælpe dem, når de er kede af det, har konflikter og lignende. I interviewene fortæller flere børn om oplevelser, hvor de ikke kunne få den nødvendige hjælp fra en voksen i børnehaven, f.eks. fordi dagtilbudspersonalet ikke var i nærheden eller var optagede af at løse andre opgaver. Vores analyse peger på, at børnene i sådanne situationer benytter sig af mestringsstrategier, der sikrer dem hjælp og trøst, når de voksne ikke er tilgængelige. Vi har identificeret to strategier, hhv. *børn-hjælper-børn* og *selvhjælp*.

Flere børn fortæller, at dagtilbudspersonalet ikke altid opdager, hvis et barn er ked af det. I stedet må børnene selv opsøge de voksne, når de er kede af det, selvom de foretrækker, at de voksne kommer til dem. Mange børn fortæller også, at de hjælper hinanden med trøst og omsorg. De ældste børn i børnehaven oplever, at det forventes, at de tager sig af de små. Her er tale om, at børnene anvender børn-hjælper-børn som mestringsstrategi.

Interviewene peger også på, at nogle børn har haft oplevelser med at trøste sig selv. Dette sker ifølge børnene på foranledning af de voksne, hvor børnene opfordres til selv at prøve at løse deres problemer eller afledes til at lege og vente på, at de bliver hentet. Her er det selvhjælp, som børnene praktiserer.

Anbefalinger

En tryk tilknytning til en voksen er afgørende for små børns udvikling. I Danmark spiller dagtilbuddene en meget væsentlig rolle for at give de mindste børn den tryghed og opmærksomhed, de har brug for. Børn, der ikke har en tryk tilknytning i hjemmet, har i endnu højere grad brug for en tryk tilknytning til en voksen i dagtilbuddet.

Børns Vilkår har spurgt en lang række børnehavebørn, hvordan de oplever tryghed i børnehøjde i deres dagtilbud. På baggrund af børnenes stemmer – og den forskningsviden, der findes om tryk tilknytning – anbefaler Børns Vilkår, at:

Alle børn skal have en nær og tryk relation til en voksen i deres dagtilbud, som er til rådighed for dem

Det har positiv betydning for børn, hvis de har en yndlingsvoksen i dagtilbuddet – som er tilgængelig for dem. De børn, der ikke oplever at have en yndlingsvoksen, har brug for, at de voksne tager ansvar for, at barnet får udviklet en tryk relation til en voksen, der kan sikre, at barnet føler sig set og forstået.

Alle børn skal opleve fysisk omsorg fra voksne i deres dagtilbud

Børn har behov for fysisk kontakt med de voksne i deres dagtilbud. Ikke alle børn vil selv opsøge den fysiske omsorg, de har brug for. De børn, der ikke opsøger fysisk kontakt, har behov for at blive inviteret af de voksne gennem kropssprog, som f.eks. at brede armene ud for at hilse barnet velkommen og tilbyde et kram. Eller ved invitere barnet til at få dækket sit behov for nærhed ved at spørge, om barnet har brug for et kram, når han/hun er ked af det eller vred.

Alle børn skal mødes af en voksen i deres dagtilbud, der virker glad for at se dem

Det har positiv betydning for børn, hvis de oplever at være vellidte og velkomne, når de kommer i dagtilbuddet om morgenen og i løbet af dagen. Alle børn i dagtilbuddet har behov for at blive mødt med lige stor glæde og interesse af de voksne i deres dagtilbud.

Ingen børn skal opleve at blive skældt ud i deres dagtilbud

Skæld ud og disciplinering kan gøre børn bange og utrygge og påvirke relationen til de voksne negativt. Konsekvensen kan være, at børnene bevidst undgår de voksne, der skælder ud. Dermed får børnene ikke den omsorg og støtte, de har behov for. Andre børn bemærker de børn, der ofte bliver skældt ud, og kan opfatte det, som om det er disse børns egen skyld. Børns relation til de voksne har betydning for deres position og trivsel i børnefællesskabet. En konsekvens af hyppig skæld ud kan være, at det udskældte barn bliver ekskluderet fra børnefællesskabet. Ingen børn skal opleve at blive skældt ud af de voksne i deres dagtilbud.

Alle børn skal have tilstrækkelig hjælp fra en voksen i svære situationer i deres dagtilbud

Børn kan hjælpe og støtte hinanden i mange situationer, men et barn skal altid have mulighed for at finde tryghed hos en voksen. Hvis børnene i for høj grad er overladt til at hjælpe sig selv og hinanden, kan det stå i vejen for, at de får tilstrækkelig hjælp til at forstå og regulere deres følelser. De børn, der ikke har gode sociale relationer til andre børn, er særligt udsatte. De er afhængige af, at de voksne ser dem og tilgodeser deres behov i rette tid. Det er derfor vigtigt, at børn, der er kede af det, bange eller vrede, oplever, at de voksne er opmærksomme, klar til at lytte, viser forståelse for deres følelser og intentioner og kan hjælpe til at genvinde roen, glæden og det positive samvær med andre børn og voksne.

Der skal være ekstra fokus på børn, der er i særlig risiko

Nogle børn er i særlig risiko for ikke at få den omsorg og opmærksomhed, de har brug for. Det gælder f.eks. de børn, der ikke har en tryk tilknytning i hjemmet. Men også i dagtilbuddet er nogle børn mere udsatte end andre. Vær her særligt opmærksom på drengegruppen, da drenge i lige så høj grad som piger har behov for en tryk relation til en voksen, der sikrer, at de får den omsorg og støtte, de har brug for. Drengene oplever i mindre grad end pigerne at have en yndlingsvoksen. Drengene oplever også, at de oftere bliver skældt ud, og at der ikke er en voksen, der er glad for at se dem. Derfor er der grund til at være særligt opmærksom på, om alle drenge føler sig set, forstået og vellidt af de voksne. Det gælder også drenge og piger, der ikke giver tydeligt udtryk for deres behov, og som risikerer at blive overset i dagtilbuddets travle hverdag.

Normeringerne i dagtilbuddene skal løftes

Hvis alle børn skal opbygge en tryk tilknytning til en voksen i dagtilbuddet, forudsætter det, at normeringerne bliver løftet. Regeringens arbejde med normeringer bør sikre, at dagtilbud i alle landets kommuner har kapaciteten til at understøtte det pædagogiske arbejde med at give alle børn en tryk tilknytning til en voksen.

Pædagoguddannelsen skal styrkes

Den pædagogiske faglighed bør styrkes ved at udvikle pædagoguddannelsen med en større vægtning af praktiske færdigheder og en styrket viden om udviklingspsykologi.

"Tryghed er afgørende for små børns trivsel og udvikling. Og det er ledelsens ansvar, at alle børn har en tryk tilknytning til en voksen i deres dagtilbud. Derfor mener Børns Vilkår, at rammerne om det pædagogiske arbejde i dagtilbuddene skal styrkes."

Rasmus Kjeldahl, direktør i Børns Vilkår

Indledning

"Opbygning af trygge tilknytningsrelationer mellem børn og voksne er den vigtigste pædagogiske opgave i dagtilbud."

(Danmarks Evalueringsinstitut (EVA) & Børne- og Socialministeriet, 2018b)

Langt størstedelen af danske børn er indskrevet i et dagtilbud. 91 % af børnene i 1-2 års alderen går i dagpleje eller vuggestue; i børnehavealderen stiger andelen til 97 %¹. Børnene er typisk i institution mellem 7-8 timer om dagen², og det betyder, at de tilbringer en stor del af deres vågne tid med andre omsorgspersoner end deres forældre. De danske dagtilbud spiller derfor i dag en vigtig samfundsmæssig rolle, når de i samarbejde med forældrene skal sikre, at børnene får en tryk opvækst, der fremmer deres udvikling og læring.

Hvorvidt barnet udvikler en tryk eller utryk relation til dagtilbudspersonalet, afhænger af kvaliteten af den omsorg og udviklingsstøtte børnene møder i dagtilbuddet. En tryk tilknytning udvikles bl.a., når barnet oplever, at den voksne i dagtilbuddet er tilgængelig og lydhør overfor barnets signaler, kan rumme barnets følelser og responderer herpå, f.eks. ved at trøste, når barnet er ked af det, eller ved at dele glæde og begejstring med barnet. Særligt de børn, der i hjemmet oplever en ustabil eller utryk tilknytning til de voksne, har i dagtilbuddet behov for at blive mødt, set og rummet af personalet.³

Med udgangspunkt i børnenes egne stemmer, belyser vi i denne rapport børnehavebørns muligheder for at skabe en tryk tilknytningsrelation til en voksen i børnehaven. Rapporten baserer sig på børnenes egne oplevelser af deres relationer til dagtilbudspersonalet og er bygget op omkring fire dimensioner, der har betydning for børns mulighed for at opnå tryk tilknytning til en voksen i dagtilbuddet: Nære voksenrelationer, fysisk støtte, emotionel støtte og risiko for utryghed.⁴ Rapportens resultater er opnået gennem en spørgeskemaundersøgelse med svar fra 560 børn fra 48 dagtilbud.⁵ Børnene, der gik i dagtilbud i vinteren og foråret 2019, var alle mellem 5 og 7 år på undersøgelsestidspunktet. Herudover er der gennemført 18 kvalitative gruppeinterview med i alt 39 børnehavebørn fordelt på 6 institutioner. Det metodiske grundlag udfoldes sidst i rapporten.

Rapportens fokusområder: Fire dimensioner på børns mulighed for tryk tilknytning til en voksen i dagtilbud

- 1) Nære voksenrelationer dækker over barnets behov for at skabe en tæt kontakt med mindst én voksen i dagtilbuddet, som barnet udvikler en tryk tilknytning til. Omsat til et målbart fænomen har vi spurgt til, om barnet har en yndlingsvoksen.
- 2) Fysisk støtte dækker over barnets mulighed for at blive mødt i sit behov for fysisk omsorg, bl.a. i form af at kunne få kram.
- 3) Emotionel støtte omhandler, hvorvidt barnet bliver set og imødekommet ved behov for trøst og hjælp, f.eks. når barnet savner en forælder eller har slået sig.
- 4) Risiko for utryghed belyser elementer i dagtilbuddet, der kan skabe utryk tilknytning. Her har vi bl.a. spurgt til skæld ud. Herunder behandler vi et særligt undertema om børn, der hjælper børn i de voksnes fravær.

Hvorfor er den trygge tilknytning vigtig for børns udvikling og trivsel?

"Hverken de helt små eller de lidt større børn kan sætte deres tilknytning på pause i den tid, de er i dagtilbud."

(Danmarks Evalueringsinstitut & Børne- og Socialministeriet 2018a)

Et lille barn er biologisk kodet til at knytte et følelsesmæssigt bånd til sine primære omsorgspersoner, en såkaldt *tilknytningsrelation*. Relationen til barnets nære og stabile omsorgspersoner skal sikre, at barnet får dækket sine basale behov for tryghed, nærhed og udforskning. Tryghed i den nære relation er en forudsætning for, at barnet kan trives, være nysgerrigt og undersøgende og har betydning for barnets udvikling af følelsesmæssige, sociale, sproglige og kognitive kompetencer.⁶

Tilknytningsteori og forskning peger på, at barnet også i dagtilbuddet udviser tilknytningsadfærd, og at det her har behov for at blive mødt af stabile, sensitive og responsive voksne, der imødekommer barnets behov for tryghed. Internationale studier finder, at trygge tilknytningsrelationer forekommer mindre hyppigt i dagtilbuddet end i hjemmet: 60-75 pct. af alle børn har en tryk tilknytning til deres nærmeste omsorgsperson i *hjemmet*.⁷ Omkring 42 pct. har en tryk tilknytning til de voksne i *dagtilbuddet*.⁸ Mangler børn en stabil og tilgængelig voksen, kan det få langsigtede konsekvenser for dem. En utryk tilknytning (se boks) sammenkædes bl.a. med udviklingen af psykiske og adfærdsmæssige problemer senere i opvæksten.⁹

Tilknytningsteorien

Ifølge tilknytningsteoriens grundlægger, John Bowlby (1907-90), er det en naturlig mekanisme i det lille barn, at det knytter sig til sine primære omsorgspersoner (f.eks. én eller begge forældre). Barnets behov for tilknytning har først og fremmest en evolutionær årsag: Dets overlevelse afhænger af, at det kan søge nærhed og beskyttelse hos sine nærmeste omsorgspersoner. Barnets tilknytningsadfærd slår f.eks. til, når barnet føler sig utrygt, og forsvinder igen, når barnet føler sig trygt. Det er en forudsætning for, at barnet kan være nysgerrigt og undersøgende, at dets tryghedsbehov er dækket (Bowlby 1994). Det er derfor de primære omsorgspersoners opgave at være en sikker base, hvorfra barnet kan udforske verden, og hvortil det kan vende tilbage i sikker forvisning om, at det vil blive budt velkomment og modtage fysisk og emotionel støtte, f.eks. blive trøstet, hvis det er ked af det, beroliget, hvis det er bange eller blive mødt med begejstring, hvis det er glad (Bowlby 1994). Senere forskning har vist, at barnet kan have flere tilknytningspersoner, som f.eks. nogle af de voksne i barnets dagtilbud (Gitz-Johansen 2009; Brandtzæg et al. 2016).

Studier af mor-barn relationer har identificeret, at børns tilknytning helt overordnet kan karakteriseres som hhv. tryk eller utryk (Ainsworth i EVA 2018c). Dannelsen af en tryk tilknytningsrelation afhænger bl.a. af omsorgspersonernes sensitivitet og evne til at reagere på barnets behov (Broberg 2008; 2010). Et trygt tilknyttet barn vil give udtryk for sine følelser og hurtigt falde til ro ved trøst af den voksne, det er knyttet til. Disse børn fremstår oftest glade og i gang med leg og udforskning. Et utrygt tilknyttet barn vil typisk enten undlade at vise tegn på stress eller være vanskelig at trøste og berolige.

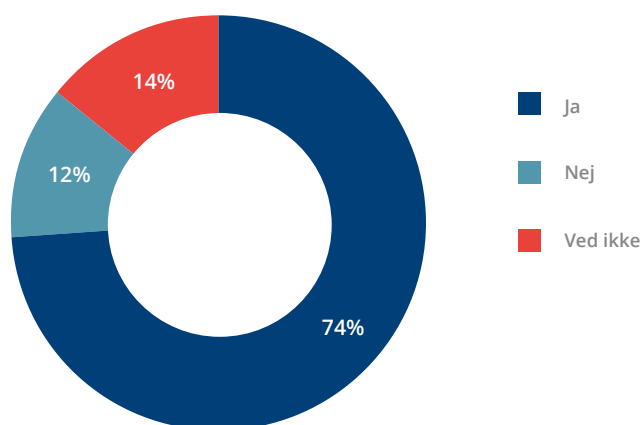
Nære voksenrelationer i børnehaven

"Dagtilbud skal fremme børns trivsel, læring, udvikling og dannelse gennem trygge og pædagogiske læringsmiljøer, hvor legen er grundlæggende, og hvor der tages udgangspunkt i et børneperspektiv."

(Dagtilbudsloven §7)

Børn har brug for at danne tætte relationer til stabile og omsorgsfulde voksne i deres dagtilbud. I spørgeskemaet har vi bedt børnene svare på, om de har en yndlingsvoksen i børnehaven, forstået som en voksen, de allerbedst kan lide. At have en yndlingsvoksen er en indikator for, at der er én af de voksne i dagtilbuddet, som børnene har opbygget en tryk tilknytning til, og som de kan søge støtte og tryghed hos ved behov. Med tryk tilknytning forstår vi, at et barn har en relation til én af de voksne i børnehaven, som barnet er stærkt disponeret for at søge nærhed og kontakt med, og især under bestemte vilkår, f.eks. ved behov for trøst. Vi forstår også tilknytning som et varigt træk, der kun ændres langsomt over tid og ikke er påvirket af aktuelle situationer.¹⁰

Figur 1: 3 ud af 4 børn har en yndlingsvoksen i deres børnehave

Antal svar: 560.

Børnene har svaret på spørgsmålet: 'Har du en yndlingsvoksen i børnehaven, altså en voksen som du allerbedst kan lide?'

74 pct. af børnene i undersøgelsen svarer, at de har en yndlingsvoksen blandt de voksne i børnehaven. 12 pct. har ikke har en yndlingsvoksen, og 14 pct. ved ikke, om de har en yndlingsvoksen. Piger har i højere grad end drenge en yndlingsvoksen: Det gælder hhv. 82 pct. af pigerne mod 68 pct. af drengene. Børnerådet finder også en kønsforskel i deres seneste analyse blandt 1.278 børnehavebørn, hvor 82 pct. af pigerne har en yndlingsvoksen mod 77 pct. af drengene.¹¹

I interviewene lægger børnene vægt på både fysisk nærhed og omsorg og på at få respons fra og have *interaktion* med de voksne. Det stemmer overens med den del af dagtilbudsforskningen, der har påvist, at trygge relationer til personalet i dagtilbuddet skabes på baggrund af en oprigtig interesse i barnet, ved at de voksne kan se tingene fra børnenes perspektiv, og ved at de er følelsesmæssigt involverede i relationen.¹²

Børnene fortæller, at de foretrækker voksne, der...

- Er sammen med børnene (f.eks. Laver kreative aktiviteter, bruger digitale medier med børnene til spil og læring, eller laver aktiviteter hvor børnene føler sig særligt udvalgt, f.eks. Fester og ture).
- Trøster.
- Beskytter barnet og sikrer retfærdighed.
- Er fysiske, kærlige eller drager omsorg på anden vis (fx sætter hår og giver kram).
- Skaber forudsigelighed i hverdagen gennem dialog med barnet.
- Responderer på barnets handlinger ved at anerkende eller give feedback.
- Er sjov eller pjatter med børnene.
- Er åben for barnets forslag eller idéer, og generelt siger mere ja end nej.
- Deler eller engagerer sig i barnets interesser.

Baseret på de kvalitative interview. Ikke prioriteret rækkefølge.

Forskning i samspillet mellem børn og dagtilbudspersonale peger på, at det er essentielt for børnenes udvikling og læring, at interaktionen mellem børn og dagtilbudspersonale er både emotionelt involverende og kognitivt stimulerende.¹³ Ida på 5 år beskriver i et interview en god voksen i børnehaven som en, der er: *"hjælpesom og rigtig sød ved nogle og ikke skælder så meget ud"*. Yderligere fortæller Rikke og Minna på 5 år, at de særligt godt kan lide pædagogen Anna, fordi hun hjælper og trøster børnene, når de har behov for det:

Interviewer: **Hvad er en yndlingsvoksen?**

Minna: **Det er en voksen man rigtig godt kan lide**

Interviewer: **Hvad gør en yndlingsvoksen?**

Rikke: **Den hjælper én nogle gange.**

Interviewer: **Hvad kunne det være med?**

Minna: **Hvis man har slået sig, og det bløder, hjælper de én med at få plaster på, nogle gange. Det kan jeg faktisk rigtig godt lide ved Anna, hun hjælper altid nogle børn.**

I begge tilfælde er der tale om, at det er personalets evne til at være sensitiv og støttende, som børnene husker og sætter pris på. I et andet eksempel fortæller Clara på 5 år om den pædagog, hun bedst kan lide i sin børnehave:

Interviewer: **Hvorfor er hun sød?**

Clara: **Fordi at hun.. hun trøster mig, hun siger hvad jeg gør forkert, hvad jeg gør rigtigt. Og når jeg trøster nogle, så siger hun, at det var sødt af dig.**

Citatet her er et eksempel på en interaktion mellem barn og dagtilbudspersonale, der rummer både en emotionel og en kognitiv dimension. Udover at trøste og yde omsorg er det således en kvalitet ved Claras yndlingspædagog, at hun giver hende feedback i konkrete situationer og guider hende i at træffe gode beslutninger.

De kvalitative analyser peger samlet set på, at det vigtigste for børnene er at blive *set, hørt og forstået* af dagtilbudspersonalet, hvad enten der er tale om trøst, feedback eller om samvær om leg og aktiviteter. På samme vis konkluderer Børnerådet, at børnehavebørn sætter pris på, at dagtilbudspersonalet er til rådighed, er nærværende og prioriterer at bruge tid sammen med børnene.¹⁴

Kvaliteten i relationen mellem barn og voksen

Undersøgelser viser, at kvaliteten i relationen mellem barn og voksen afhænger af pædagogernes uddannelse og refleksionsmuligheder, men også af de strukturelle betingelser i form af f.eks. normering og børnegruppens størrelse. Det er afgørende, at personalet er i stand til at observere, genkende og forstå børns tilknytningsbehov, som det kommer til udtryk i en given situation, for derefter at reflektere over, om deres egen respons dækker barnets behov.

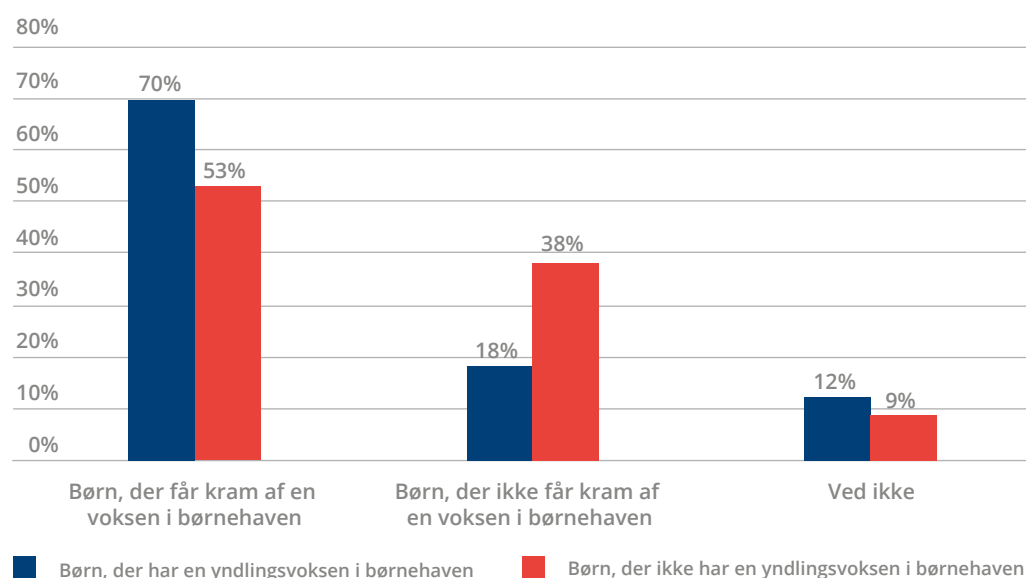
(Kragh-Müller m.fl., 2015; Brandtzæg m.fl., 2016)

Børn, der har en yndlingsvoksen, oplever at få kram af en voksen i dagtilbuddet

Ikke alle børn har en yndlingsvoksen. Hvert fjerde barn i undersøgelsen svarer, at de ikke har en voksen, de allerbedst kan lide, eller at de ikke ved, om de har en yndlingsvoksen. Vi finder i analysen en sammenhæng mellem, om børnene har en yndlingsvoksen, og om de får fysisk omsorg i form af kram af de voksne i børnehaven (Figur 2). 7 ud af 10 børn, der har en yndlingsvoksen i børnehaven, oplever at få kram. Til sammenligning er det tilsvarende ca. 5 ud af 10 børn, der *ikke* har en yndlingsvoksen, der oplever at blive krammet i børnehaven.

Figur 2: Børn, der har en yndlingsvoksen, oplever i højere grad at få kram i børnehaven sammenlignet med børn, der ikke har en yndlingsvoksen

Antal svar: 560.

Figuren illustrerer et kryds mellem følgende spørgsmål: 'Har du en yndlingsvoksen i børnehaven, altså en voksen som du allerbedst kan lide?' (her er 'Ved ikke' udeladt i figuren) og 'Er der nogle gange en voksen henne i børnehaven, der krammer dig?'

Der kan være flere årsager til, at ikke alle børn får kram af en voksen, mens de er i børnehaven, f.eks. fordi tæt fysisk berøring ikke er en del af den daglige pædagogiske praksis i dagtilbuddet.¹⁵ En anden årsag kan være, at barnet endnu ikke har etableret en tillidsfuld relation til en primær (yndlings)voksen i børnehaven, som det søger støtte og tryk hos.

I interviewene har vi spurgt børnene ind til deres oplevelser med at få kram fra forskellige voksne i dagtilbuddet. Rikke og Minna på 5 år fortæller i et interview:

Interviewer: **Vil I gerne have kram af alle de voksne hernede?**

Rikke: **Ikke alle.**

Interviewer: **Hvorfor ikke alle?**

Minna: **Jeg vil gerne. Men kun dem der er på min stue.**

Interviewer: **Hvad siger du Rikke?**

Rikke: **Jeg kan ikke lide at få kram af alle de voksne fordi -**

Minna: **Nogle er så sure, at de er ved at revne.**

Interviewer: **Hvorfor vil du ikke have kram af alle voksne, Rikke?**

Rikke: **Fordi at jeg synes, at det er lidt anderledes at kramme nogle, jeg ikke kender.**

Det fremgår af børnenes fortællinger, at de ønsker at få kram fra de voksne i børnehaven, der arbejder på deres stue, mens de ser anderledes på at kramme dagtilbudspersonale, som de ikke kender. Det er i overensstemmelse med en forskningskortlægning fra Danmarks Evalueringsinstitut, der fremhæver, at stabilitet i voksen-barn relationen bidrager positivt til, at børn etablerer en tryk tilknytningsrelation. Når en børnehave er organiseret på måder, hvor barnet knyttes til en primærvoksen (f.eks. på stuer), giver det dagtilbudspersonalet mulighed for at lære barnets behov at kende og reagere på dets signaler. F.eks. i forhold til, hvordan barnet bedst kan lide at falde i søvn, eller hvordan det reagerer på berøring og lyde.¹⁶

Børn, der har en yndlingsvoksen blandt dagtilbudspersonalet, oplever at blive inddraget i dagens program i børnehaven

Enkelte af de børn, vi har interviewet, fremhæver, at de finder tryghed i det kendte og ved at vide, hvad dagen byder på. Det gælder bl.a. Clara på 5 år:

Interviewer: **Clara du fortalte, at (...) når man puttete med en voksen, så blev man tryk i børnehaven?**

Clara: **Ja.**

Interviewer: **Er det vigtigt at være tryk i børnehaven?**

Clara: **Ja, fordi hvis man er tryk, så ved man hvad der sker i børnehaven.**

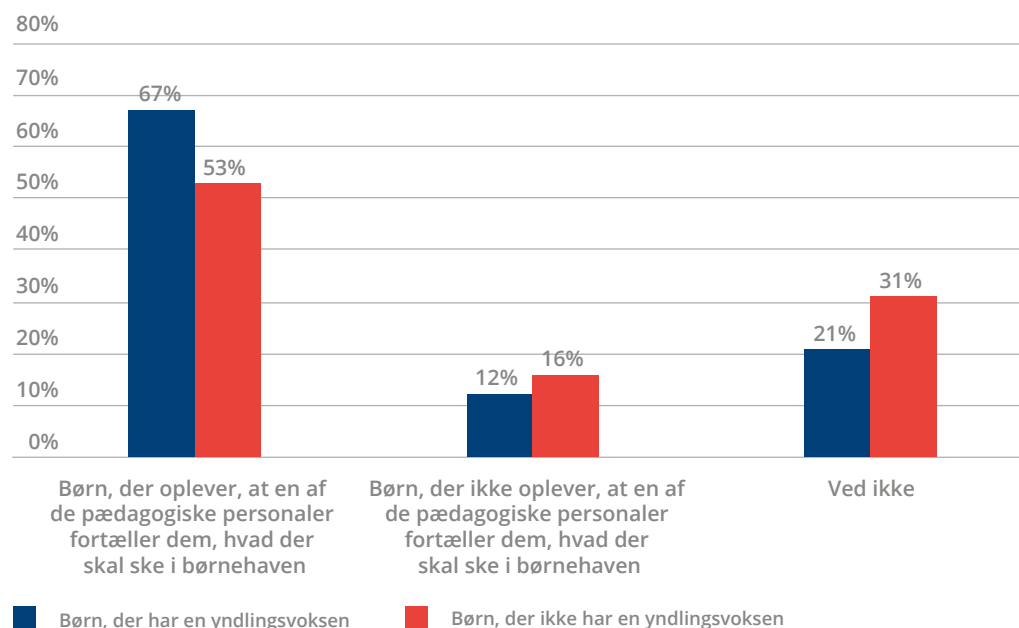
Interviewer: **Ja. Så man ligesom er klar over hele tiden, hvad der foregår, og man har det godt med det?**

Clara: **Mmh. Og så bliver man aldrig sådan helt ked af det, fordi så ved man, hvad der skal ske.**

I spørgeskemaundersøgelsen er børnene spurgt, om de oplever, at personalet taler med dem om, hvad der sker i børnehaven. Det bruger vi som en indikator for, om børnene inddrages i dagens gang i børnehaven, og om de voksne har tid til, og prioriterer, at tale med børnene om deres hverdag. 62 pct. af børnene svarer, at de oplever, at dagtilbudspersonalet taler med dem om, hvad der skal ske i børnehaven, mens 13 pct. svarer, at de ikke oplever det, og 25 pct. svarer, at de ikke ved det.

Det viser sig igen at have betydning, hvorvidt børnene har en yndlingsvoksen (Figur 3). 67 pct. af de børn, der har en voksen, de særligt godt kan lide, oplever også, at de får fortalt, hvad der skal ske i løbet af dagen. Det samme gælder 53 pct. af børnene uden en yndlingsvoksen. Det indikerer, at børn, der har en tryk tilknytning til en voksen i dagtilbuddet, også i højere grad har en dialog om dagligdagen i børnehaven.

Figur 3: Flere børn, der har en yndlingsvoksen blandt dagtilbuds-personalet, oplever at blive inddraget i dagens program i børnehaven, sammenlignet med børn der ikke har en yndlingsvoksen

Antal svar: 560.

Figuren illustrerer et kryds mellem besvarelserne på følgende spørgsmål: 'Har du en yndlingsvoksen i børnehaven, altså en voksen som du allerbedst kan lide?' og 'Er der nogle gange en voksen i børnehaven, der fortæller dig, hvad der skal ske, mens du er i børnehaven?' (her er 'Ved ikke' udeladt i figuren).

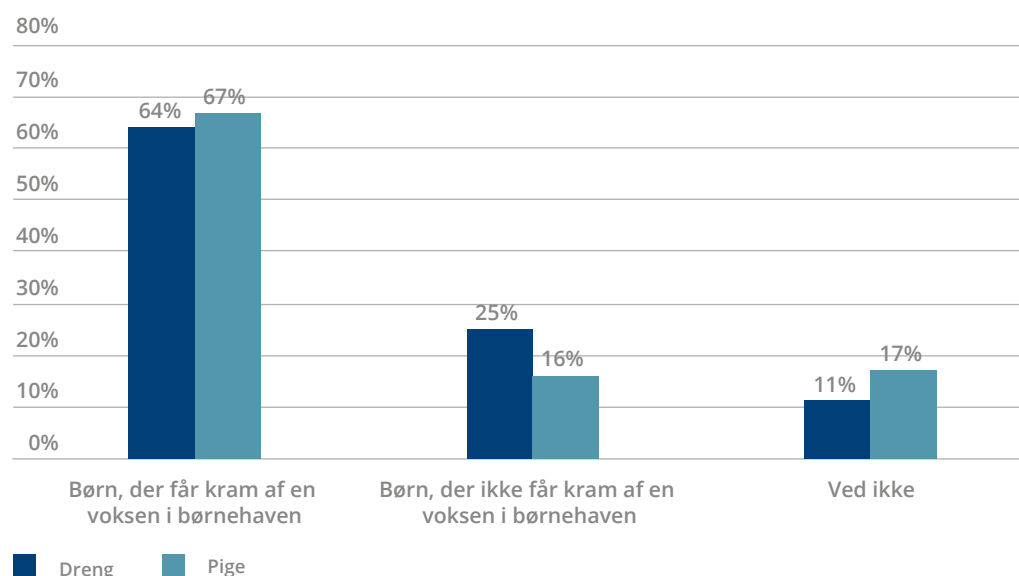
Fysisk støtte – skabelsen af trygge relationer gennem berøring

Vi har netop beskrevet, hvordan det at have en yndlingsvoksen i dagtilbuddet bl.a. har betydning for, om barnet oplever at kunne få et kram. Fysisk berøring som f.eks. kram, at stryge barnet over hovedet eller at tage barnet på skødet er påvist som en essentiel del af omsorgen i en tilknytningsrelation.¹⁷ Flere studier peger desuden på, at fysisk berøring mellem småbørn og pædagogisk personale har betydning for barnets generelle trivsel i dagtilbuddet.¹⁸

Børns Vilkårs undersøgelse viser, at 65 pct. af børnene oplever, at de får kram af en voksen i børnehaven. 21 pct. af børnene oplever ikke at få kram, mens 14 pct. svarer "ved ikke". Undersøgelsen viser også, at der er en statistisk signifikant sammenhæng mellem, om barnet oplever at blive krammet af én af de voksne i børnehaven, og barnets oplevelse af at være i børnehaven i det hele taget. 93 pct. af børn, der oplever, at de får kram af en voksen i børnehaven, kan lide at være i børnehaven, mens 7 pct. ikke kan. Til sammenligning kan 87 pct. af de børn, der ikke oplever at blive krammet, lide at være i børnehaven og 13 pct. svarer, at de ikke kan lide at være der.

Undersøgelsen viser videre, at der er kønnede forskelle på, om børn oplever, at de bliver krammet af én af de voksne i børnehaven. 25 pct. af drengene oplever, at de ikke bliver krammet af personalet, mens 16 pct. af pigerne svarer det samme (Figur 4).

Figur 4: Flere drenge end piger oplever, at de ikke bliver krammet af de voksne i børnehaven

Antal svar: 560.

Figuren illustrerer et kryds mellem køn og besvarelserne på følgende spørgsmål: 'Er der nogle gange en voksen henne i børnehaven, der krammer dig?'

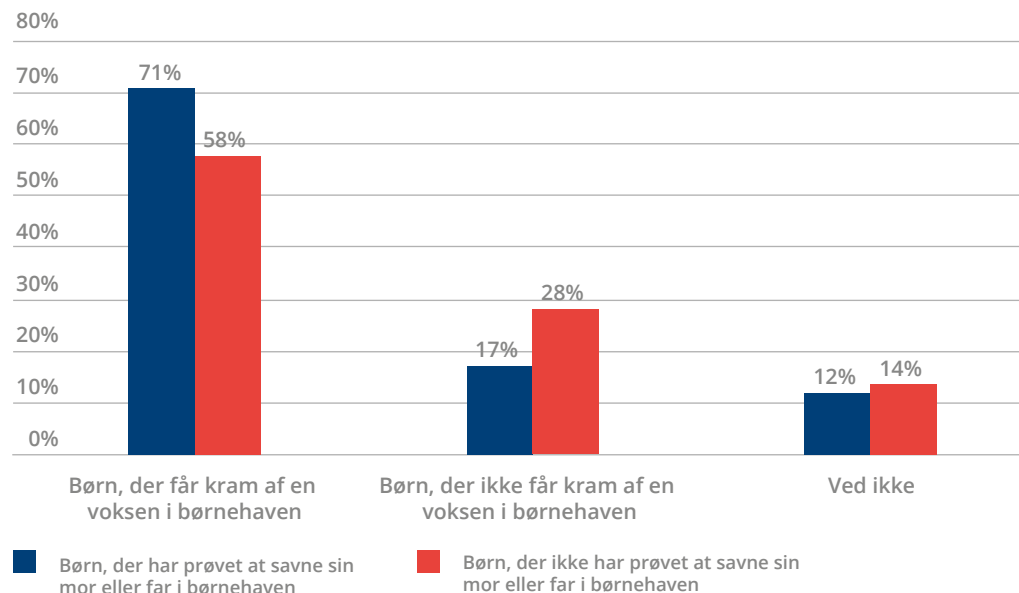

Berøring som en del af omsorgen i dagtilbud

Et svensk studie har undersøgt betydningen af berøring som en del af omsorgen for børn i alderen 1-5 år (Bergnehr & Cekaite, 2018; Cekaite & Bergnehr, 2018). Undersøgelsen viser, at berøring mellem barn og personale har betydning for kvaliteten af relationen, øger barnets tillid og udgør en vigtig betingelse for barnets sociale, emotionelle, kognitive og fysiske udvikling. Den fysiske form for omsorg bidrager til at udvikle og opretholde nære relationer, kommunikerer empati og regulerer barnets følelsesmæssige tilstand. På samme tid som kropslig kontakt kan formidle omsorg, kan det også være en måde at udøve en ikke-tvingende kontrol over barnets adfærd. Berøring kan bruges som et "kærligt-kontrollerende" middel til at organisere aktiviteter og regulere uhensigtsmæssig adfærd og dermed vedligeholde gode relationer (Cekaite & Bergnehr, 2018).

Vi har også undersøgt børns mulighed for at få kram, når de savner en forælder. Figur 5 viser, at en større andel af børn, der har savnet en forælder, oplever at blive krammet af en voksen i børnehaven (71 pct.) end børn, der ikke har oplevet savn (58 pct.). Forskellen udgør 13 procentpoint, og det tegner et billede af, at kram bruges til at støtte barnet, når det er ked af det og savner sin mor eller far.

Figur 5: Børn, der har oplevet savn til en forælder, oplever i højere grad at blive krammet end andre børn

Antal svar: 560.

Figuren illustrerer et kryds mellem besvarelserne på følgende spørgsmål: 'Har du prøvet at savne din mor eller far henne i børnehaven?' (her er 'Ved ikke' udeladt i figuren) og 'Er der nogle gange en voksen henne i børnehaven, der krammer dig?'

Interviewene bekræfter, at kram kan have en trøstende funktion i dagtilbuddet. Børnene oplever, at fysisk kontakt mellem dem og én af de voksne – enten ved at sidde på skødet, blive nusset eller krammet – er en væsentlig del af dét at blive trøstet. Esther på 6 år fortæller f.eks., at hun oplever at blive krammet af dagtilbudspersonalet, når hun er ked af det:

- Interviewer: **Får I nogle gange kram af de voksne her i børnehaven?**
Esther: **Ja. Når vi er kede af det.**
Interviewer: **Ja. Hvad gør det at blive krammet.**
Esther: **Det hjælper.**
Interviewer: **Hvordan det?**
Esther: **Så føler man lidt mere, at man er tilpas.**
Interviewer: **Hvordan ville du have det, hvis du ikke kunne blive krammet?**
Esther: **Så ville jeg ikke rigtig føle mig tilpas (...).**

Esther lægger vægt på, at et kram fra én af de voksne i dagtilbuddet hjælper hende til at føle sig tilpas, når hun er ked af det i børnehaven. Esthers oplevelse af, at krammet virker trøstende, lægger sig dermed i tråd med forskning på området, der viser, at fysisk berøring er en måde, hvorpå dagtilbudspersonalet kan regulere børns følelsesmæssige tilstande.¹⁹ Nogle af de interviewede børn i Børns Vilkårs undersøgelse giver udtryk for, at de, foruden at blive krammet, også gerne vil tale med dagtilbudspersonalet om, hvordan de har det, og hvorfor de føler som de gør:

- Interviewer: **Hvad synes I, der er vigtigt at tale med de voksne om.**
Mikkel: **Sine følelser.**
Interviewer: **Ja, hvad kunne det være for nogle følelser?**
Mikkel: **Hvis man er sur eller ked af det.**
Mathilde: **Eller trist.**
Interviewer: **Så er det vigtigt at tale med en voksen? Taler I nogle gange med de voksne, hvis I har sådan nogle følelser?**
Mikkel: **Følelser er faktisk ret vigtige.**
Mathilde: **Nogle gange siger jeg til de voksne, at jeg har ondt i maven (...)**
Interviewer: **Synes I også de voksne er gode til at snakke om følelser?**
Mikkel: **Ja. Når vi er kede af det krammer de os bare, men hvis vi er sure, gør de det ikke. Men det er fordi vi ikke så tit snakker om følelser... Og jeg ved heller ikke, om de krammer én, når man er sur.**

Mikkel og Mathilde lægger vægt på, at de finder det meningsfuldt at dele det med en voksen i børnehaven, hvis de er triste eller sure. Et kram fra én af de voksne i dagtilbuddet kan således ikke stå alene, fordi det er vigtigt, at de voksne også forstår, hvordan barnet har det. Slutteligt peger citatet på, at nogle børn oplever, at det kan være sværere at få et kram af en voksen i situationer, hvor barnet er i dårligt humør. En tryk tilknytning mellem barn og voksen fordrer dog, at den voksne kan rumme alle følelser og giver barnet fysisk omsorg, når barnet signalerer behov for det.²⁰

Professionel kærlighed og fysisk omsorg i dagtilbud.

Flere forskere har peget på, at mange professionelle omsorgsgivere, der arbejder med små børn, holder sig tilbage, når det omhandler berøring, omfavnelser og kys (Page, 2011) til trods for, at meget tyder på, at berøring er afgørende for børns udvikling (Bergnehr m.fl., 2018; Cekaite m.fl., 2018; Svinth, 2018). For eksempel peger resultaterne fra et engelsk studie på (Page, 2017), at det er svært for professionelle omsorgspersoner at yde den omsorg, der møder det individuelle barns behov, når de samtidig skal sikre sig mod anklager om overgreb. Samtidig eksisterer der forestillinger i pædagogisk praksis, der forbinder professionalisme med følelsesmæssig afstand, mangel på fysisk kontakt og et primært fokus på de didaktiske relationer mellem barn og voksen (Cekaite m.fl., 2018).

Professionel kærlighed i en dagtilbudskontekst indebærer at udvikle dybe, vedvarende, respektfulde og gensidige relationer. Hvis professionelle, der arbejder med småbørn, ikke ved, hvordan de skal implementere kærlighed og intimitet i deres daglige praksis, kan de komme til at negligere børnenes følelsesmæssige behov – noget som i sidste ende kan have negative konsekvenser for børnene (Page, 2017).

Emotionel støtte - at blive set af en imødekommende og empatisk voksen

Alle børn har et fundamentalt behov for at blive set af en imødekommende og empatisk voksen, og behovet kan siges at være ekstra stort, når barnet oplever at stå i svære situationer som savn, drilleri og afleveringssituationer. I dette afsnit undersøger Børns Vilkår den emotionelle del af tryk tilknytning igennem en række hverdagssituationer i dagtilbudet samt i samspillet mellem barn og voksen i situationer, hvor et barn:

- er ked af det, fordi det savner dets forældre
- bliver drillet af et andet barn, hvor det ikke er for sjov
- bliver afleveret i institutionen om morgenen.

Børneperspektiver på trøst

Børns Vilkårs undersøgelse viser, at de fleste børn (74 pct.) oplever, at der er en voksen i børnehaven, der er god til at trøste børnene (Figur 6). Dog er det mere end hvert fjerde barn, der ikke oplever, at der er en voksen i børnehaven, der er god til at trøste.

I de kvalitative interview udfolder børnene, hvad de forstår ved trøst, og hvad der kendetegner en voksen, der er god til at trøste børn i børnehaven.

Figur 6: Hvert fjerde barn oplever ikke, at der er én blandt dagtilbudspersonalet, der er god til at trøste

Antal svar: 560.

Figuren illustrerer besvarelserne på følgende spørgsmål: 'Hvis et billede passer til en voksen i børnehaven, skal du trykke på det: Der er en voksen i børnehaven, der er god til at trøste børnene'. Figuren viser, hvor mange børn, der henholdsvis har og ikke har valgt, at der er en voksen, der er god til at trøste.

Hvad indebærer trøst set fra børns perspektiv?

- At en voksen er tilgængelig.
- At trøst sker med det samme, barnet har behov for det.
- At en voksen er opmærksom og anerkender barnets behov for trøst, frem for at aflede barnet.
- At en voksen giver fysisk nærvær og støtte.
- At der er tid til at falde til ro.
- At en voksen hjælper barnet med at komme videre fra situationen, f.eks. finder en barnet kan lege med.
- At en voksen lever sig ind i børnenes følelser.

Baseret på de kvalitative interview

Som nævnt i afsnittet om fysisk støtte har fysisk berøring og følelsesmæssig afstemning mellem barn og pædagogisk personale betydning for, at barnet føler sig tilpas, når det er ked af det. Alexander på 5 år fortæller f.eks. i et interview, at trøst netop indebærer at sidde hos en voksen og modtage et kram:

Interviewer: **Hvad vil det egentlig sige at blive trøstet? Kan I ikke prøve at forklare mig det?**

Alexander: **Fordi så skal man op til nogen, hvis man har fået en bule, så skal man have noget på, eller...**

Interviewer: **Ja, så skal man op hos nogen og hvad?**

Alexander: **Ja, og få krammer og blive trøstet, og blive der lidt, og få en bamse og sådan noget.**

Alexanders fortælling peger på et behov for en voksen, der er nærværende, tager sig tid til at trøste og giver fysisk omsorg. Flere børn lægger desuden vægt på, at dagtilbudspersonalet er opmærksomt, til stede og reagerer hurtigt. Esther på 6 år fortæller bl.a., hvorfor bestemte voksne i dagtilbuddet er gode til at trøste:

Interviewer: **Er der nogen, der er rigtig gode til at trøste?**

Esther: **Jens og Sofie er rigtig gode.**

Interviewer: **Hvad gør de, som er rigtig godt?**

Esther: **De gør bare det samme som de andre voksne, men så lægger de mærke til, når man er derhenne, meget hurtigt.**

Interviewer: **De lægger mærke til det? Hvordan det?**

Esther: **Altså, hvis de er et sted, og man er henne ved dem og falder, så lægger de hurtigt mærke til det.**

Interviewer: **Okay, så de ser det hurtigt, hvorfor er det rart?**

Esther: **For så er det altså lidt nemmere at finde en voksen.**

Med denne fortælling tyder det på, at Esther har det godt med, at dagtilbudspersonalet ikke blot trøster, men er særligt observante og hurtige til at opsøge børnene, hvis et uheld er ude. Esther italesætter, at det i så fald er nemmere at finde en voksen, hvilket tyder på, at hun foretrækker, at de voksne er tilgængelige, når hun har behov for at blive trøstet.

Forskning peger på, at barnets følelsesmæssige og sociale udvikling er afhængig af, at barnet får mulighed for at knytte sig til stabile voksne, der reagerer sensitivt på barnets behov. At reagere sensitivt vil sige, at den voksne er opmærksom på barnets signaler, fortolker barnets signaler rigtigt og ved, hvad signalerne betyder, og at den voksne reagerer hurtigt, konsekvent og på en passende måde.²¹ I de kvalitative interview ser vi enkelte eksempler på børn, der fortæller, at de voksne forsøger at aflede deres opmærksomhed, når de er ked af det, frem for at trøste. Mollie på 5 år har f.eks. oplevet, at de voksne opfordrer hende til at lege og vente på sine forældre, når hun er ked af det:

Interviewer: **Har du prøvet at savne din mor eller far om morgenen? Hvordan er det?**

Mollie: **[Jeg] leger lidt, og så savner jeg at være derhjemme med mit legetøj og min mor og far.**

Interviewer: **Hvad gør du så, hvis du savner dem?**

Mollie: **Siger det til en voksen.**

Interviewer: **Hvad gør den voksne så?**

Mollie: **De siger bare til mig, at jeg skal gå ud og lege, og så kommer de snart og henter dig.**

Mollie fortæller, at hun søger de voksne, når hun er ked af det. Hun oplever, at personalet henviser til, at hun skal lege og se frem til, at hendes forældre kommer. Et lignende eksempel ses i et andet interview med Mikkel på 5 år. Intervieweren spørger, om der er noget, de voksne i børnehaven kan gøre, hvis et barn er ked af det, hvortil han svarer:

Mikkel: **Trøste. Og nogle gange er det bare: "Du skal bare lege".**

Interviewer: **Hvordan har man det, når de siger det?**

Mikkel: **Så leger man bare. Men en dag faldt jeg ned i en radiator med min numse, og så gjorde det så ondt, at jeg ikke gad lege. Men så sagde de, at jeg skulle lege, og så legede jeg alligevel.**

Interviewer: **Hvad skete der så?**

Mikkel: **Så legede jeg, og så går tiden stærkere.**

Eksemplerne med både Mollie og Mikkel kan ses som situationer, hvor børn oplever, at de voksne ikke reagerer sensitivt på deres signaler. Sådanne situationer risikerer at stille børn i en situation, hvor de ikke får tilgodeset deres følelsesmæssige behov og skal hjælpe sig selv, frem for at få hjælp fra en voksen. Vi kommer yderligere ind på, hvordan børn hjælper sig selv, i afsnittet "Børn som substitutter for voksne".

Tegn på, at et barn er trygt tilknyttet i sit dagtilbud

- Barnet udforsker, er nysgerrigt og glædesfyldt i hverdagen.
- Barnet søger hjælp, trøst eller omsorg hos en voksen, når barnet har brug for hjælp, er ked af det, bange eller usikker.
- Når barnet modtager omsorg (f.eks. trøst), falder barnet let til ro og kan hurtigt genoptage sin leg og udforskning.
- Barnet kan udtrykke sine følelser og tanker (positive såvel som negative) til andre, herunder de voksne.

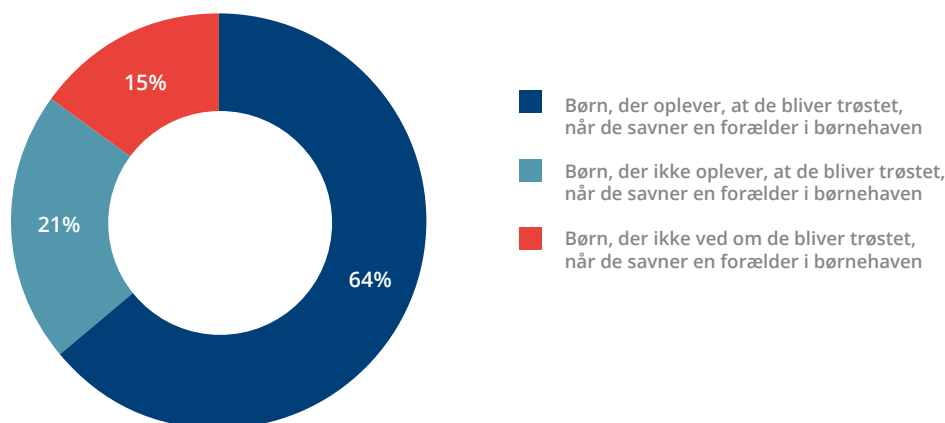

Baseret på Væver 2015

At savne sine forældre

Børns Vilkår undersøgelse viser, at 75 pct. af børnene har prøvet at savne deres mor eller far i børnehaven, mens 25 pct. ikke har prøvet det. Af de børn, der har prøvet at savne en forælder, er det hvert femte barn, der oplever, at de ikke bliver trøstet af dagtilbudspersonalet (Figur 7).

Figur 7: Hvert femte barn oplever ikke at blive trøstet, når de savner deres mor eller far

Antal svar: 368 (kun børn, der har prøvet at savne deres mor eller far).

Figuren illustrerer besvarelserne på følgende spørgsmål: 'Hvis du savner din mor eller far mens du er i børnehaven, bliver du så trøstet af en voksen i børnehaven?'

Der kan være flere årsager til, at nogle børn ikke bliver trøstet af en af voksen i dagtilbudet, når de savner en forælder. I et interview med Alberte på 6 år spørger intervieweren, om hun har prøvet at savne sine forældre i børnehaven, hvortil hun svarer: *"Ja, men så legede jeg bare videre, og så glemmer man det hurtigt"*. Det tyder på, at Alberte forsøger at fortrænge følelser af savn via leg fremfor at blive trøstet af en voksen. I et andet interview fortæller Mathilde og Mikkel på 5 og 6 år om, hvad der sker, når de oplever savn i børnehaven:

Mathilde: Hvis man er ked af det, så kan man måske sige til de voksne, at: "Jeg savner min mor".

Interviewer: Hvad gør de voksne så?

Mathilde: De kan give en krammer eller gå en tur med børnene.

Interviewer: Gå en tur, hvad vil det sige?

Mathilde: De kan gå og finde nogle andre, der er kede af det.

Interviewer: Ja. Du siger, at du nogle gange spørger de voksne, men der er også nogle gange, hvor du ikke spørger de voksne, hvordan kan det være?

Mikkel: Fordi jeg bare selv bliver glad igen (...). Fordi så nogle gange er det bare, at jeg ikke gider at sige det til en voksen.

Således fortæller Mathilde, at man kan opsøge én af de voksne, hvis man har behov for trøst, og at den voksne kan give fysisk støtte eller tage barnet med sig rundt i børnehaven. I citatet forklarer Mikkel, at han ikke bliver trøstet, fordi han ikke har lyst til at opsøge en voksen, og i stedet "selv bliver glad igen". En tryk tilknytning mellem et barn og en voksen er kendetegnet ved, at barnet udtrykker sine følelser og deler dem med omsorgspersonen.²² Når Mikkel ikke søger at dele følelser som savn med en voksen, kan det skyldes, at han ikke har etableret en tryk tilknytningsrelation til en voksen blandt dagtilbudspersonalet. Derfor mangler han også erfaring med, at det kan hjælpe at søge trøst.

Endnu en forklaring på, hvorfor nogle børn oplever, at de ikke bliver trøstet, findes i et interview med Clara og Ida på 5 år, der fortæller, hvad de gør, hvis de oplever savn:

Interviewer: **Hvad hvis I nu savner jeres mor og far i løbet af dagen?**

Clara: **Så græder vi og siger det til en voksen.**

Ida: **Ja, og nogle gange så er det, at vi... Hvis nu det var Clara, der savnede hendes mor og far, så var det jeg kom hurtigere, og så kunne vi jo snakke om det.**

Interviewer: **Ville I to snakke om det?**

Ida: **Ja.**

Interviewer: **Så du ville gå hen til Ida, hvis du var ked af det?**

Clara: **Ja, eller hun ville komme til mig.**

Børnenes fortælling tyder på, at de i udgangspunkt udtrykker deres følelser af savn udadtil ved at græde og fortælle, hvordan de har det til én af de voksne i dagtilbuddet. Samtidig skildrer Ida og Clara situationer, hvor de trøster hinanden. Fortællingen er et eksempel på, at nogle børn søger og trøster hinanden, når der ikke er en voksen i nærheden. I afsnittet "Børn som substitutter for voksne" udfolder vi børns oplevelser af, hvordan børn trøster og hjælper hinanden, mens de er i børnehave.

Personalets muligheder for at drage omsorg i hverdagen

En undersøgelse for FOA, der omhandler daginstitutionernes hverdag i Danmark, viser, at 32 pct. af de pædagogiske personaler i børnehaven oplever, at de dagligt eller ugentligt ikke kan nå at give et barn trøst. Derudover er der 29 pct., der oplever, at de ikke har tid til at tage sig af en konflikt mellem børn i børnehaven, og at mere end halvdelen af de pædagogiske personaler dagligt eller ugentligt oplever, at de ikke kan nå at give tilstrækkelig omsorg til børnene.

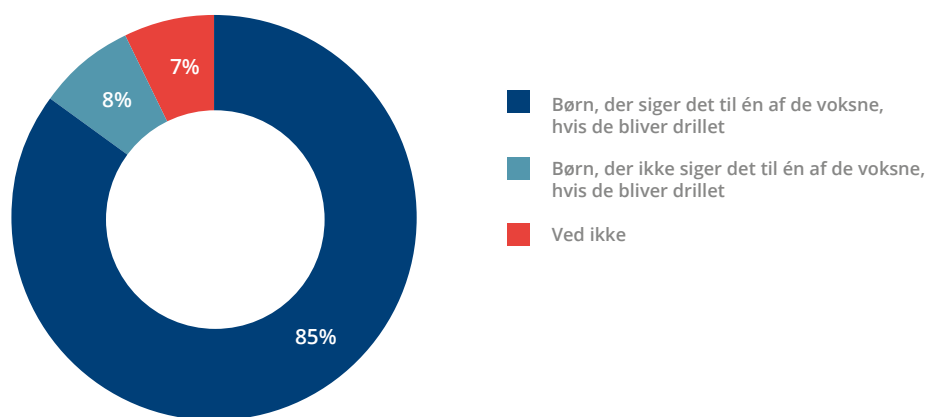
(Bureau 2000, 2019)

Hjælp i børnehaven

Ifølge tilknytningsteorien bør dagtilbudspersonalet udgøre en sikker base, som børnene kan vende tilbage til og få hjælp og støtte fra med henblik på at fortsætte deres dag med leg og lyst til læring.²³ I spørgeskemaet har vi spurgt børnene, om de bruger de voksne som problemløsere i en situation, hvor de bliver drillet. Knap 7 ud af 10 af de ældste børn i børnehaven angiver, at de har prøvet at blive drillet af et andet barn i børnehaven, hvor det ikke var for sjov. Undersøgelsen viser samtidig, at størstedelen af børnene (85 pct.), der har oplevet en konflikt som denne, opsøger de voksne, når det sker (Figur 8).

Figur 8: De fleste børn siger det til en voksen, hvis de står i en konflikt

Antal svar: 371 børn (kun børn, der har oplevet at blive drillet af et andet barn).

Figuren illustrer besvarelserne på følgende spørgsmål: 'Hvis nu et andet barn i børnehaven driller dig ægte, siger du det så nogle gange til en voksen i børnehaven?'

I interviewene fremgår det, at hjælp fra de voksne generelt er nødvendigt for børnene. Esther på 6 år fortæller f.eks. herom:

- Interviewer: **Hvordan har du det så, når du får hjælp til noget? Hvordan føles det?**
Esther: **Det føles rart.**
Interviewer: **Ja, rart? Hvorfor det?**
Esther: **Det ved jeg ikke.**
Interviewer: **Nej. Hvad så hvis man ikke kan få hjælp, hvordan føles det så?**
Esther: **Ikke så godt. Ellers så siger de bare 'prøv selv'.**
Interviewer: **Hvordan har du det med det?**
Esther: **Så prøver vi bare selv.**
Interviewer: **Kan det også være sjovt at prøve selv?**
Esther: **Nogle gange kan det være sjovt lige at prøve uden hjælp.**
Interviewer: **Ja. Er der også noget, der ikke er så sjovt ved det?**
Esther: **Nogle gange er det kedeligt.**
Interviewer: **Ja, hvordan det?**
Esther: **Altså, hvis det er et svært problem, så er det ret kedeligt at prøve selv.**
Interviewer: **Hvad kunne det være for et svært problem?**
Esther: **Hvis der er en der driller rigtig meget, og man har prøvet selv, og der er nogen, der siger 'prøv selv' igen.**

Esther sonderer i citatet mellem at få hjælp fra en voksen og at få at vide, at hun selv skal tage hånd om sine problemer. Fortællingen tyder på, at der findes problemer af forskellig sværhedsgrad, og at nogle problemer ikke kan løses af børn alene. For Esther er det "kedeligt", hvis dagtilbudspersonalet henviser til, at hun skal prøve at løse et problem selv, selvom hun allerede har gjort et forsøg og ikke er lykket med det. Andre børn oplever ligesom Esther, at de voksne opfordrer de ældste børn i børnehaven til at prøve at løse deres problemer selv, på trods af at barnet typisk ønsker hjælp og forståelse fra personalet.

Udvikling af børns selvstændighed

Selvstændighed udvikles hos børn, når deres følelsesmæssige behov tilgodeses af nærværende og empatiske voksne, der kan se og aflæse børns signaler og forstår, hvorvidt barnet i en given situation har brug for en situation, hvor de bliver drillet. nærhed eller behov for opmuntring og støtte til udforskning (Brandtzæg m.fl., 2016). Manglende forståelse og respons fra dagtilbudspersonalet kan resultere i, at børn udvikler utrygge tilknytningsrelationer til personalet og dermed undgår at opsøge hjælp, selvom behovet er der.

(Væver, 2015)

At blive budt velkommen

Når et barn afleveres i daginstitutionen, overgår det fra den arena, hvor familielivet udspiller sig, til en institutionel arena, hvor der eksisterer andre forventninger, normer og logikker end dem, der er på spil i hjemmet.²⁴ Børn reagerer forskelligt i overgange fra familieliv til institutionsliv, ligesom de reagerer forskelligt, når de skal lære at undvære deres forældre. Børnenes reaktionsmønstre kan f.eks. afhænge af barnets biologiske evne til at tolerere sine følelser eller kvaliteten af barnets tilknytning til sine forældre. Men børns reaktionsmønstre kan også være betinget af den tryghed og tilknytning, de voksne i dagtilbuddet er i stand til at skabe.²⁵

De kvalitative analyser tegner et billede af, at de fleste børn i udgangspunktet ønsker at være sammen med deres forældre om morgenen, dvs. deres primære omsorgspersoner. Herefter foretrækker børnene de voksne blandt det pædagogiske personale i børnehaven, som de er mest trygge ved. Esther på 6 år fortæller f.eks.:

Interviewer: **Hvad kan hjælpe, hvis du skal lidt væk fra det (at være genert)?**
Esther: **Så vinker man til sin far eller mor, og så går man hen og leger med nogen.**
Interviewer: **Så du går faktisk ikke hen til en voksen, hvis du er ked af det der?**
Esther: **Nej. Så går jeg hen til min far eller mor.**
Interviewer: **Hvordan kan det være?**
Esther: **Hvis de er i gang med at aflevere mig. Så er der nogen, jeg kender allerbedst.**
Interviewer: **Men hvad så, når de er gået, hvad gør du så?**
Esther: **Så går jeg over til en voksen, jeg bedst kender.**

Videre ses det i børnenes fortællinger, at dagtilbudspersonalet kan give børnene en god start på dagen ved at være nærværende i afleveringssituationen. Lily på 5 år beskriver bl.a., hvordan hun bliver modtaget af de voksne, når hun kommer om morgenen:

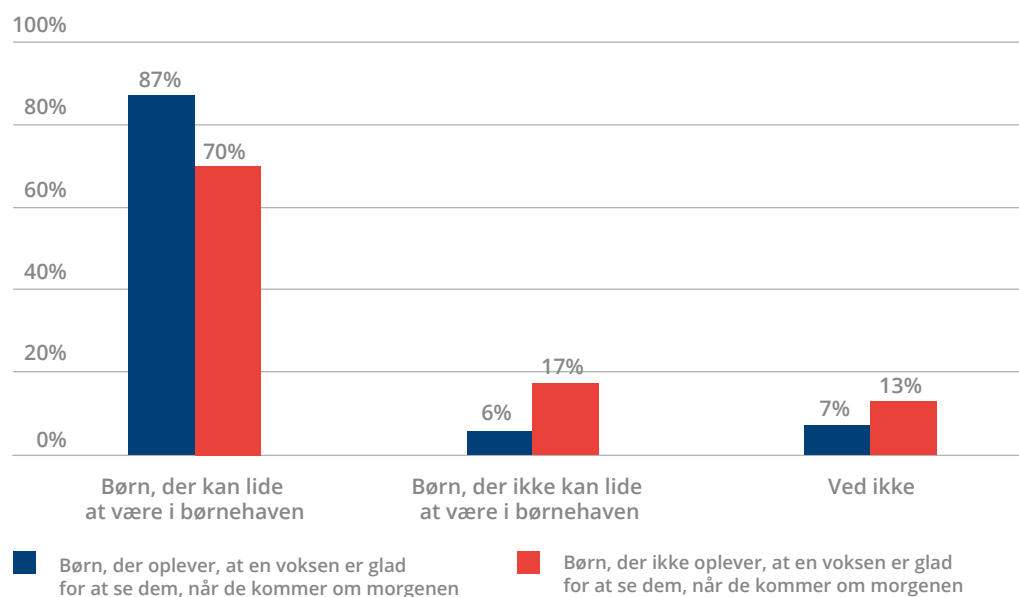
Interviewer: **Får I nogle gange kram af de voksne i børnehaven?**
Lily: **Ja, når vi bliver trøstet, eller når man bliver afleveret, så skal de lige sige godmorgen til os.**
Interviewer: **Også når I bliver afleveret?**
Lily: **Eller hvis vi har været på ferie, og de har savnet os, så skal de lige gå hen og sige hej til os (...). Fordi man har været væk i lang tid.**
Interviewer: **Fortæller de jer det?**
Villads: **Ja. Hvis nu man er rigtig god til at hjælpe, og så er man der jo ikke til at hjælpe, hvis man er på ferie.**

I Lilys fortælling fremstår det som en selvfølge, at en voksen hilser og giver hende et kram, når hun bliver afleveret. Hun fortæller også, at dagtilbudspersonalet tager imod hende, når hun har været væk fra børnehaven i en længere periode, og Lily har oplevelsen af, at de voksne har savnet hende, mens hun var væk.

I spørgeskemaet har vi også spurgt børnene, hvordan de bliver taget imod i børnehaven, når de bliver afleveret til hverdag. 75 pct. af børnene oplever, at en voksen i børnehaven er glad for at se dem, når de kommer morgenen. 8 pct. af børnene oplever ikke, at en voksen i børnehaven er glad for at se dem, og 17 pct. svarer "ved ikke".

Som det fremgår af Figur 9 er det 87 pct. af de børn, der oplever at blive mødt af en glad voksen om morgenen, der kan lide at gå i deres børnehaven. 70 pct. af de børn, der ikke oplever at blive mødt af en glad voksen om morgenen svarer, at de kan lide at være i børnehaven.

Figur 9: Børn, der oplever at blive mødt af en voksen i børnehaven, er glade for at gå der

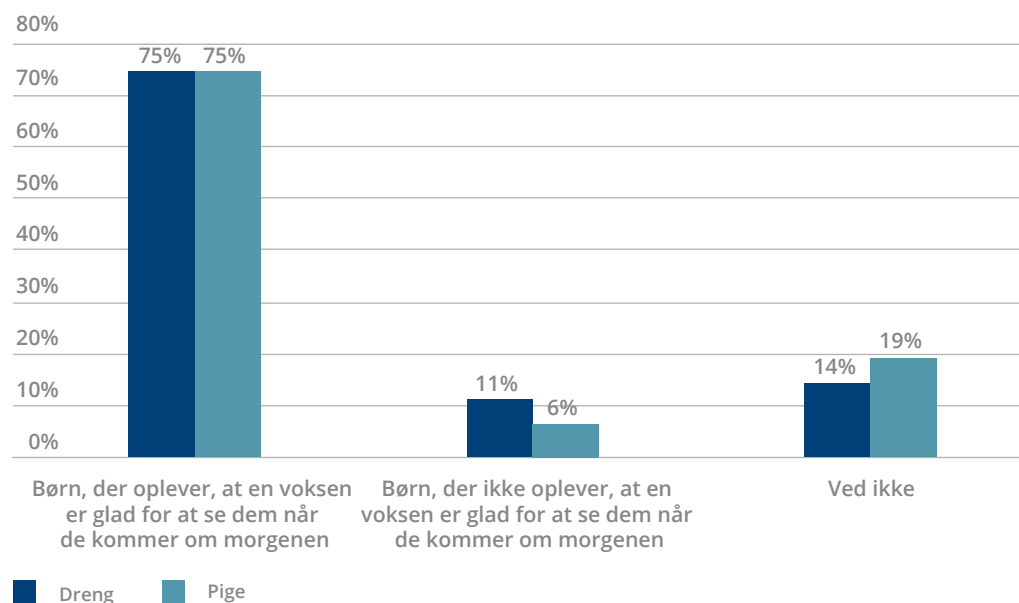

Antal svar: 557.

Figuren illustrerer et kryds mellem besvarelserne på følgende spørgsmål: 'Kan du lide at være i børnehaven?' og 'Er der en voksen i børnehaven, der er glad for at se dig, når du kommer i børnehaven om morgenen?' 'Er der en voksen i børnehaven, der er glad for at se dig, når du kommer om morgenen?'. (Her er 'Ved ikke' udeladt i figuren).

Lige mange drenge og piger oplever, at de bliver mødt af en voksen, der er glad for at se dem om morgenen (75 pct.), hvilket er illustreret i Figur 10. Der er dog flere drenge end piger, der angiver, at de ikke oplever at blive mødt af en voksen, der er glad for at se dem. 11 pct. af drengene oplever ikke, at de bliver mødt af en glad voksen, mens dette gør sig gældende for 6 pct. af pigerne.

Figur 10: Flere drenge end piger oplever, at der ikke er en voksen, der er glad for at se dem om morgenen

Antal svar: 557.

Figuren illustrerer et kryds mellem barnets køn og spørgsmålet: 'Er der en voksen i børnehaven, der er glad for at se dig, når du kommer i børnehaven om morgenen?'.

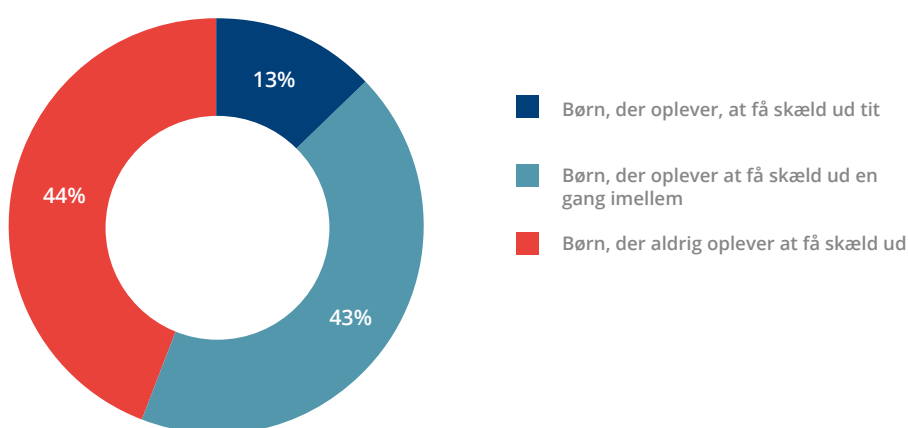
Risiko for utryghed - forhold der hæmmer tryk tilknytning i dagtilbuddet

Rapporten har indtil nu primært beskæftiget sig med forhold, der kan styrke opbygningen af tryk tilknytning mellem børnegruppen og dagtilbudspersonalet. Hverdagslivet i børnehaven kan dog også være præget af forhold, der omvendt kan forringe muligheden for at skabe trykke tilknytningsrelationer. Et af disse forhold er skæld ud og brugen af "timeouts", der kan have negativ indvirkning på opbygningen af de trykke relationer.

Skæld ud, disciplinering og adfærdsregulering i form af timeout af børn, der "overtræder" børnehavens regler, forventninger eller normer, er en praksis, der kan hæmme etablering af en tryk tilknytning mellem personalet og børnegruppen. Det skyldes, at der opstår negative følelser i relationen mellem voksen og barn, som kan stå i vejen for, at barnet føler sig tryk, vellidt og forstået af den voksne.²⁶

6 ud af 10 børn svarer i spørgeskemaundersøgelsen, at de har oplevet at få skæld ud i børnehaven. Skæld ud er dermed en praksis, som mere end halvdelen af de adspurgte børn oplever i dagtilbuddet. Vores undersøgelse viser, at 13 pct. af de ældste børn oplever, at de tit får skæld ud af en voksen i børnehaven, mens 43 pct. oplever, at det sker engang imellem. 44 pct. oplever ikke at få skæld ud. Andre undersøgelser finder en endnu højere andel af børn, der hyppigt får skæld ud i deres institution. I Dagtilbudstermometeret fra 2018, som Dansk Center for Undervisningsmiljø står bag, svarer 26 pct. af børnene²⁷, at de tit får skæld ud.²⁸

**Figur 11: 6 ud af 10 børn har oplevet at få skæld ud i børnehaven.
For 13 pct. sker det ofte**

Antal svar: 510.

Børnene har svaret på følgende spørgsmål: 'Får du nogle gange skæld ud af en voksen i børnehaven?'. Børnene havde også mulighed for at svare 'Ved ikke'. Disse er frasorteret.

I interviewene har vi haft et særligt fokus på at nuancere, hvordan børnene selv oplever og forstår skæld ud, samt hvornår børnene typisk oplever skæld ud i hverdagssituationer. De kvalitative analyser peger på, at børnene ser skæld ud som noget, der har rødder i det enkelte barns væremåde eller praksis. Astrid på 5 år forklarer f.eks., at man får skæld ud i børnehaven *"når man har gjort noget dumt"*, og Lily på 5 år beskriver ligeledes i et interview, at børn får skæld ud, hvis de har gjort noget, der ikke er i orden:

Interviewer: **Nu sagde du noget med, at de kan være skrappe og skælde ud, har I prøvet, at I fik skæld ud, og tænkte: Ej, det var ikke min skyld?**
Lily: **Nej, det er kun, hvis man har været fræk eller slået nogle børn.**

Børnenes beskrivelser tyder på, at skæld ud bruges til at irettesætte et barn, der har opført sig på måder, der ikke opfattes som hensigtsmæssige.

Erik Sigsgaard, der er forsker i skældud, understreger, at skæld ud kan have en negativ effekt på børnene, der bl.a. vil få en dårlig selvværdsfølelse og føle sig udskammet. Om tidligere resultater fra Dagtilbudstermometeret siger han:

"Når vi ved, at psykisk straf - som skæld ud – er mindst lige så skadeligt som fysisk straf, så er det meget alvorlige tal. Skæld ud er som at blive slået med stemmen."²⁹

Børns Vilkårs undersøgelse viser også, at børn, der får skæld ud, kan blive skræmte af oplevelsen. Blandt de børn, der har prøvet at få skæld ud af én af de voksne i børnehaven, har 22 pct. oplevet, at de blev bange eller forskrækkede, da de fik skæld ud.

I interviewene sætter børnene ord på deres oplevelse med at få skæld ud:

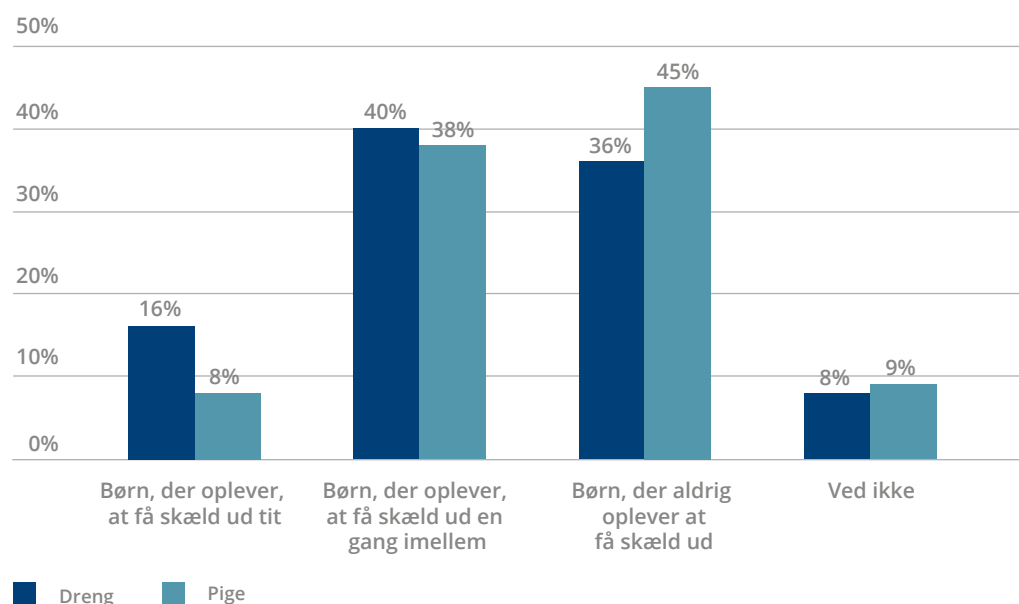
Interviewer: **Hvis man får skæld ud, hvordan har man det så?**
Alexander: **Så bliver man bare sådan lidt ked af det ligesom ham (peger på følelseskort, se metodeafsnit).**
Interviewer: **Hvordan kan det være?**
Alexander: **Fordi så bliver man helt bange og får skæld ud og bliver råbet af. Man bliver ked af det og bange.**
Interviewer: **Ja, tænker I andre også det?**
Alexander: **Nogle gange bliver man rigtig genert-bange.**
Interviewer: **Genert-bange? Hvad betyder det?**
Alexander: **Man tør ikke få en krammer, nogle gange når de er rigtig sure.**
Minna: **... Men der er en voksen, jeg er bange for.**
Interviewer: **Hvem er det?**
Minna: **Vibeke**
Interviewer: **Hvorfor det?**
Minna: **Fordi hun altid er så sur.**
Rikke: **Det er hun faktisk ikke, men hun snakker bare meget surt tit.**
Interviewer: **Hvordan har I det med?**
Rikke: **Det har jeg det fint nok med, men nogen gange kan jeg blive lidt ked af det. For eksempel en gang, da jeg legede med Martin [pædagog] fra Børnehaven, da sagde hun [Vibeke] "Du skal ikke lege med voksne" på en meget streng måde. Jeg var lige ved at græde.**
Minna: **Engang der jagede hun mig ud, da jeg havde fået lov til at være inde. Så blev hun meget sur, da jeg kom til at gynge ind i Noah, men det var ikke med vilje.**

Børnene fortæller, hvordan skæld ud kan gøre dem bange, generte eller betyde, at de ikke tør opsøge en voksen, hvis de har brug for fysisk nærhed. Videre peger børnenes fortællinger på, at når en voksen altid er, eller fremstår, sur, efterlader det dem med triste følelser og utryghed i relationen.

Drenge er mere udsat for skæld ud end piger

Der ses en kønnet forskel på børns oplevelser af, hvor ofte de får skæld ud af én af de voksne i børnehaven. Det fremgår af Figur 12, at dobbelt så mange drenge (16 pct.) som piger (8 pct.) oplever, at de ofte får skæld ud af en voksen i børnehaven. Mens 45 pct. af pigerne oplever, at de aldrig får skæld ud, gør dette sig gældende for 36 pct. af drengene. Der rapporteres også en kønsforskel i Dagtilbudstermometeret 2018, hvor 30 pct. af drengene svarer, at de tit får skæld ud sammenlignet med 22 pct. af pigerne.³⁰

Figur 12: Flere drenge end piger oplever, at de tit får skæld ud i børnehaven

Antal svar: 560.

Figuren illustrerer et kryds mellem barnets køn og spørgsmålet: 'Får du nogle gange skæld ud af en voksen i børnehaven?'

De kønnede forskelle afspejler sig også i børnenes italesættelser af, hvilke børn der typisk får skæld ud i børnehaven. De kvalitative analyser peger på, at børn har et klart billede af, hvilke børn der ofte får skæld ud, mens de er i børnehaven. I et interview med Mille, Olivia og Victoria, der alle er 5 år, fortæller de f.eks., at det typisk ikke er pigerne, der får skæld ud:

- Interviewer: **Har I prøvet at en voksen skældte jer ud?**
Mille: **Det har Noah. Han har slået os og sagt: 'Hold din kæft'.**
Interviewer: **Hvor tit får man skæld ud henne i børnehaven?**
Mille: **Og han har også sagt: 'Hold din kæmpe kæft'.**
Interviewer: **Tror I, at han får mere skæld ud end de andre børn?**
Olivia
og Victoria: **(Nikker).**
Interviewer: **Ja, hvordan kan det være? Hvorfor tror I, at nogle børn får mere skæld ud end andre?**
Olivia: **Fordi de er mere strenge end alle andre. Til afslapning laver nogle børn ballade.**
Victoria: **Men ikke pigerne, vel?**
Olivia: **Næ.**
Interviewer: **Er der noget de voksne kunne gøre i stedet for skæld ud?**
Mille: **Hjælpe.**

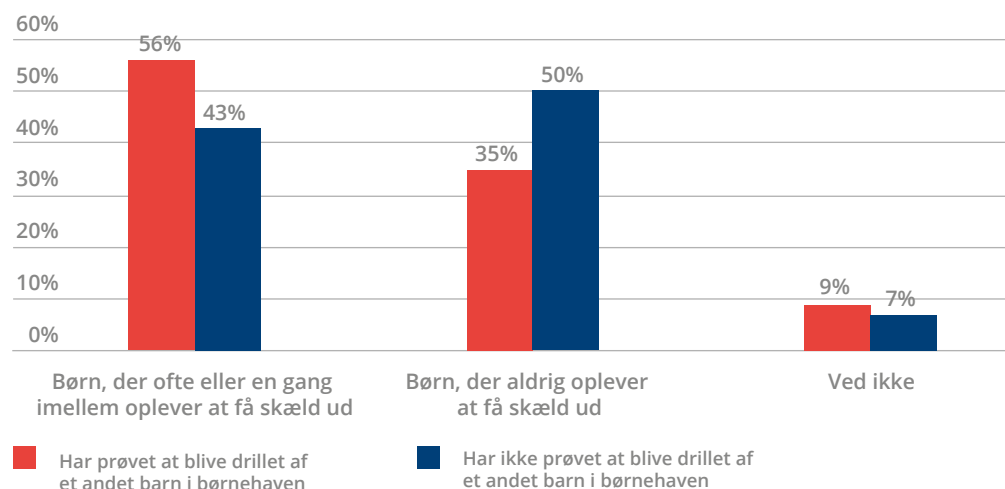
I et interview med Minna og Rikke tydeliggøres det yderligere, at der eksisterer en forestilling om, at drenge i højere grad end piger agerer på måder, der medfører skæld ud:

- Minna: **Nogle gange, når man er inde i pudrummet, og man råber, så kommer man ind på stuen i to minutter og stå.**
Interviewer: **Så skal man lige stå i to minutter for sig selv?**
Rikke: **Ja. Jeg har ikke prøvet det, har du Minna?**
Minna: **Nej.**
Rikke: **Det er kun drengene, der gør det.**
Interviewer: **Holder de så op med at drille, når de kommer ud igen?**
Rikke: **Nej, de gør det stadig.**

I eksemplerne kommer det frem, at særlige adfærdsformer, såsom at råbe eller drille, resulterer i skæld ud fra én af de voksne i dagtilbuddet. Det er i andre undersøgelser påvist, at dagtilbudspersonale, der er optagede af at civilisere børn i børnehaver, også er med til at udpege bestemte adfærdsformer som afvigende, og at det typisk er drenge med etnisk minoritetsbaggrund, eller drenge fra lavere sociale lag, hvis adfærd opleves som grænseoverskridende og derved problematiseres.³¹

I spørgeskemaundersøgelsen finder vi en sammenhæng mellem at få skæld ud og at blive drillet af andre børn. Børn, der ofte får skæld ud, har også en oplevelse af at blive drillet i børnehaven (Figur 13). Således har 56 pct. af de børn, der ofte eller engang imellem får skæld ud, erfaring med at blive drillet af andre børn, mens det blot gælder 35 pct. af de børn, der aldrig får skæld ud. Analysen kan ikke sige noget om kausaliteten, dvs. om børn, der bliver drillet, også er mere udsatte for skæld ud af dagtilbudspersonalet, eller om børn, der skældes ud, også drilles mere af de andre børn.

Figur 13: Børn, der er udsat for drilleri fra andre børn, oplever, at de ofte får skæld ud af de voksne

Antal svar: 560. Figuren illustrerer et kryds mellem følgende spørgsmål: 'Har du prøvet, at et andet barn i børnehaven drillede dig ægte?' (her er kategorien 'Ved ikke' udeladt i figuren) og 'Får du nogle gange skæld ud af en voksen i børnehaven?'

Pædagogiske praksisser stiller børn forskelligt i børnehavefællesskaber

Kit S. Petersen (2015) har i sit studie "Mobning i en børnehavesammenhæng" vist, at pædagogers måder at løse konflikter mellem børn uintenderet kan stille børn i en ekskluderet position i børnehavefællesskaber. Det sker i tilfælde, hvor pædagogisk personale ser et enkelt barn som årsag til problemer, frem for at forstå problemer som noget, der udspiller sig i relationer mellem børn og retter opmærksomheden mod alle indblandede parter. Når pædagogiske praksisser i en konfliktsituation retter sig mod et enkelt barn og dets deltagelse og tilstedeværelse, bliver det også det enkelte barns væremåder, der problematiseres og kalder på udstødelse. Hvis et enkelt barn på gentagende måder irettesættes, overvåges eller isoleres af dagtilbudspersonalet, fordi det ikke formår at leve op til pædagogiske forståelser af passende adfærd i børnehaven, kan det medføre at barnet nægtes tilhør til fællesskaber.

(Petersen, 2015)

Brug af timeouts i børnehaven

I vores interview med børnehavebørn beskriver flere børn episoder, hvor der foregår en disciplineringspraksis i børnehaven. Flere børn fortæller, at de selv eller andre børn fysisk afskæres fra resten af børnegruppen i en form for timeout, hvis ikke de efterlever børnehavens regler. Lærke og Alberte på 6 år fortæller f.eks. i et interview:

- Lærke: **De voksne kan jo være strenge, 'fy fy fy', hvis nogle børn gør noget meget forkert.**
- Interviewer: **Ja, så siger de 'fy fy fy'.**
- Lærke: **Eller 'det må du ikke', og hvis de gør noget rigtig strengt ved et barn, så siger de: 'du skal ind og sidde på en bæk sammen med mig, og så skal vi snakke sammen'.**
- Interviewer: **Hvad sker der, når man sidder på bænken?**
- Lærke: **Så græder børnene.**
- Alberte: **Nogle gange.**
- Lærke: **Og så prøver de at løbe væk, men de voksne holder dem. Ligesom at være i fængsel.**
- Interviewer: **Hvorfor tror I, at man skal være der?**
- Lærke: **Hvis børnene løber væk, så lærer de det jo aldrig.**

Det fremgår af interviewet med Lærke og Alberte, at der i deres børnehave er en praksis, hvor pædagogerne vælger at tage børn, der har gjort noget "meget forkert", hen på en bæk. Hvad der yderligere sker på bænken, fremgår ikke, men Lærke og Alberte oplever situationen som ubehagelig og som noget, børnene ønsker at komme væk fra. Dicte og Jakob på 5 år, der går i en anden børnehave, fortæller om et lignende scenarie, hvor børnene kan komme ud på en form for timeout på toilettet:

- Interviewer: **Hvad gør I, hvis I bliver drillet?**
- Dicte: **Så siger vi det til en voksen.**
- Interviewer: **Hvad gør den voksne så?**
- Dicte: **De holder dem på armen og siger, at de skal gå ud på toilettet, hvis de græder hele tiden, så skal de gå ud på toilettet.**
- Interviewer: **Hvad sker der ude på toilettet?**
- Dicte: **Så græder de højt, og så kommer en voksen ind og råber af dem.**
- Interviewer: **Skal I også gå ud på toilettet, hvis I har drillet nogen?**
- Dicte: **Nej, det gjorde vi nogen gange ikke.**
- Jakob: **Vi gør det aldrig, faktisk.**
- Interviewer: **Okay, så det er kun nogle børn. Hvor længe skal de stå på toilettet?**
- Dicte: **Rigtig længe.**

Adfærdsregulering i konfliktsituationer

Når pædagoger anvender time out som metode til at håndtere konflikter og regulere barnets adfærd, kan det stille barnet i en situation, hvor det overlades til sig selv og skal forholde sig til sin og andres adfærd uden hjælp fra en voksen. Det betyder at barnet risikerer ikke at få den hjælp, det har brug for til at forstå egne og andres reaktioner og til at regulere sine følelser (Foster 2014).

Børn har brug for voksne, der forstår, hvad barnets adfærd i konfliktsituationen fortæller om dets bagvedliggende følelser, intentioner og behov, så barnet kan få hjælp og støtte til sin udvikling og lære gode strategier til konfliktløsning (Brandtzæg et al. 2016).

Et tredje eksempel viser, at personalet bruger bestemte rum eller områder i børnehaven som et sted, hvor barnet isoleres fra det øvrige børnefællesskab.

- Benjamin: **Engang, da vi sad derinde, så grinte Valdemar, så blev Karen [pædagog] alvorlig og sagde: "Valdemar, hvis du ikke holder op, så kommer du ind i læsestuen". Og det var ret strengt.**
- Valdemar: **Jeg ville gerne ind i læsestuen.**
- Interviewer: **Hvad nu hvis man ikke vil derind på læsestuen, kan man så godt sige det til en voksen?**
- Valdemar: **Næ.**
- Benjamin: **Så kommer man bare derud, hvis man skal gøre det, skal man først ud og tisse, og så kan man sige det til en voksen.**

I børnenes fortællinger skildres et billede af, at dagtilbudspersonalet opleves som dem, der definerer, hvilke slags adfærd der er normal og mest hensigtsmæssig. Børn, der træder uden for de voksnes regler, kan risikere at blive isoleret fra børnegruppen med henblik på at lære af deres fejl og indgå i børnehavens fællesskab på de vilkår, og inden for de rammer, de voksne sætter op.

Børns oplevelser af timeout

Et amerikansk studie (Readdick & Chapman, 2000) har undersøgt børns oplevelse af og følelser i forbindelse med timeout i daginstitutionen. Man foretog observationer i 11 daginstitutioner og interviewede 42 børn umiddelbart efter, at de havde oplevet en timeout. Studiet viste, at 73 pct. følte, at pædagogen ikke kunne lide dem. 75 pct. følte sig udenfor, og 79 pct. oplevede, at de andre børn ignorerede dem. Omkring halvdelen blev kedede af det og en tredjedel blev bange, hvilket peger på, at timeout opleves som en straf af barnet. Derudover var mange små børn ude af stand til korrekt at beskrive, hvorfor de var blevet sendt i timeout, hvilket reducerer muligheden for, at timeout modvirker, at barnet gentager sin problemadfærd.

Børn som substitutter for voksne

Børn har brug for relationer til stabile og nærværende voksne i dagtilbuddet, der kan hjælpe dem med at navigere i konflikter, trøste, give omsorg og dele glædesfyldte øjeblikke med dem. Mere end hver anden pædagog svarer i en undersøgelse fra FOA, at de ofte ikke har tid nok til at give alle børn den nødvendige omsorg.³²

Børns Vilkårs undersøgelse viser, at flere børn har oplevet at stå i situationer, hvor de ikke kunne få den nødvendige hjælp fra en voksen i børnehaven. Det træder frem i børnenes fortællinger, at de tyer til andre løsninger, når hjælp fra en voksen ikke er en mulighed. Vores kvalitative analyser peger på, at børnehavebørn på 5-7 år udvikler strategier til at begå sig i børnehaven, hvis der ikke er en voksen i nærheden. Vi har identificeret to mestringsstrategier, som vi kalder *børn-hjælper-børn* og *selvhjælp*.

Flere børn fortæller om situationer, hvor der ikke er en voksen i nærheden til at reagere f.eks. ved drilleri, konflikter eller behov for trøst. Det går på tværs af børnenes fortællinger herom, at de hjælper hinanden, når der ikke er en tilgængelig voksen, f.eks. på en stor legeplads med manglende udsyn, eller fordi personalet er til pause. I de situationer benytter børnene sig af strategien *børn-hjælper-børn*. Silje på 5 år fortæller f.eks. om en episode hun har oplevet i børnehaven:

Interviewer: **Har I prøvet, hvor I ikke kunne få fat på en voksen?**

Silje: **Ja, fordi så var det, at jeg slog hovedet ind i væggen. Så blev jeg ked af det, men der var ikke nogen voksne.**

Interviewer: **Hvor var de henne?**

Silje: **Der var nogen, der var én, der var udenfor med skraldet, der var to, der var udenfor, og den sidste var inde på kontoret, så jeg kunne ikke få hjælp, fordi jeg var så stille, da jeg græd."**

Interviewer: **Hvad gjorde du så?**

Silje: **Så var det, at der var to andre inde i pudrummet sammen med mig, én der hed Louise og én der hed Camilla. De hjalp mig med komme ud på toilettet og at tage sådan en vaskeklud frem, og så hjalp de mig med at tage koldt vand på.**

I Siljes fortælling var der ingen voksne, der hørte hende græde, og derfor var der to andre børn, der trøstede hende. I børnehaven var der bl.a. møde på kontoret, hvor hun oplevede, at børnene ikke måtte forstyrre, og de øvrige voksne var optagede af andre aktiviteter:

Interviewer: **Men hvad med at sige det til en voksen?**

Silje: **Det kunne jeg ikke, fordi jeg måtte jo ikke gå ind på kontoret. Der var låst – der stod rødt.**

Interviewer: **Nå, så må man ikke gå ind.**

Silje: **Der var låst med den der krog, og den anden (pædagog) var ude med skrald, og så skulle de lige snakke med en (anden) voksen.**

Interviewer: **Hvordan var det?**

Silje: **Det var ikke så rart.**

Flest ansatte i dagtilbuddet midt på dagen

En undersøgelse fra FOA viser, at der typisk er mest personale til stede i dagtilbuddene midt på dagen, mens der i en stor andel af de danske institutioner kan være ned til én medarbejder på arbejde i ydertimerne om morgenen og eftermiddagen.

(Bureau 2000, 2019)

Silje er et af de børn, vi har talt med, der udtrykker, at det ikke føles rart, når de voksne ikke er til stede, og børnene har brug for dem. I stil med Siljes oplevelse, fortæller Sebastian på 5 år, at alle børn i hans børnehave gerne vil trøstes af en voksen, men at børn trøster børn, hvis de oplever, at de voksne er beskæftiget med andre ting:

Interviewer: **Er der nogle gange børn, der ikke vil trøstes af en voksen?**

Sebastian: **Det vil alle børn. Nogle gange gør ens bedste ven det for én, hvis de voksne ikke lige har tid.**

Interviewer: **Hvorfor har de måske ikke tid?**

Sebastian: **De kan være i gang med noget andet. Vi kan bare se det, hvis de ikke har tid.**

De ældste børn i børnehaven oplever, at det forventes, at de trøster de yngste, hvis der ikke er én af de voksne i nærheden. I et interview med Mille, Olivia og Victoria på 5 år gengiver de, hvordan de trøster de små:

Interviewer: **I er jo de store børn. Bliver de små nogensinde kede af det?**

Mille: **Ja, og hvis de voksne ikke kan høre det, så trøster de store. Hvis man er et sted, hvor de voksne ikke er.**

Interviewer: **Hvordan trøster I så?**

Mille: **Så krammer jeg lidt, og så møsser jeg hende.**

Olivia: **Jeg krammer, og jeg kysser også lidt og aer også.**

Interviewer: **Så kramme, møs og ae er sådan man trøster?**

Victoria: **Man trøster også på en anden måde. Hvis min lillebror bliver ked af det, så laver jeg lidt fis med ham, så han griner.**

Børnene fortæller, at de trøster de yngste børn, hvis de befinder sig steder i børnehaven, hvor dagtilbudspersonalet ikke kan høre, hvis nogen græder. De trøster ved at give fysisk støtte eller ved at få de yngste til at grine. En anden måde, hvorpå børn hjælper hinanden, er ved at løbe af sted og finde en voksen, der kan trøste. Esther på 6 år fortæller, hvordan det foregår, når de hjælper hinanden:

Interviewer: **Hvad gør man, hvis det ikke lige bliver opdaget, som du siger, at man har brug for at blive trøstet?**

Esther: **Så er der nogle børn, som hjælper med at gå rundt og finde én.**

Interviewer: **Ja, så siger man det til nogle andre børn?**

Esther: **De lægger bare mærke til det.**

Interviewer: **Ja, hvordan kan de se det?**

Esther: **Nogle gange kan de bare høre det.**

Interviewer: **Hvordan det?**

Esther: **Altså (...) hvis der er én der græder, og en voksen ikke kan høre det, så hjælper vi med at følge over til en voksen.**

Interviewer: **Er det også sådan de voksne finder ud af det?**

Esther: **Ja.**

Mens flere børn oplever at måtte hjælpe andre børn, er der også eksempler på, at børn praktiserer *selvhjælp* ansporeret af dagtilbudspersonalet. Vi ser indikationer på, at særligt de ældste børn i børnehaven forventes at kunne tage hånd om sig selv og andre, hvis de har slået sig eller er kede af det. I et interview med Astrid på 5 år spørger intervieweren, hvad børnene gør, hvis de er kede af det henne i børnehaven, og hun svarer:

Astrid: **Man kan sige det til andre børn, og så kan børnene trøste dem. Og hvis man slår sig, så skal man selv finde ud af det.**

Interviewer: **Hvordan kan det være?**

Astrid: **Fordi de voksne siger, vi selv skal finde ud af det.**

Interviewer: **Siger de det? Er det fordi, I er de store børn?**

Astrid: **Ja, og de små kommer til at slå os. Så siger de, vi skal selv.**

Astrid fortæller, at de voksne opfordrer børnene til selv at finde ud af det, hvis de slår sig eller står i en konflikt med et yngre barn. Som vi også har nævnt tidligere i rapporten, er der flere børn, der oplever, at de opfordres til at løse deres egne problemer i børnehaven, herunder særligt de ældste børn.

Den kvalitative analyse tegner samlet set et billede af, at børnene ønsker at blive trøstet af en voksen, men at børnene har udviklet strategier til at hjælpe hinanden, når de voksne ikke er til stede, eller hvis de oplever, at dagtilbudspersonalet er beskæftiget med vigtige ting, der ikke må afbrydes. Børnene fortæller, at de trøster hinanden, hvis der ikke er andre alternativer til rådighed, og særligt de ældste børn oplever, at dagtilbudspersonalet forventer, at de tager hånd om sig selv og andre.

Mikkel: **Trøste. Og nogle gange er det bare: "Du skal bare lege".**

Interviewer: **Hvordan har man det, når de siger det?**

Mikkel: **Så leger man bare. Men en dag faldt jeg ned i en radiator med min numse, og så gjorde det så ondt, at jeg ikke gad lege. Men så sagde de, at jeg skulle lege, og så legede jeg alligevel.**

Interviewer: **Hvad skete der så?**

Mikkel: **Så legede jeg, og så går tiden stærkere.**

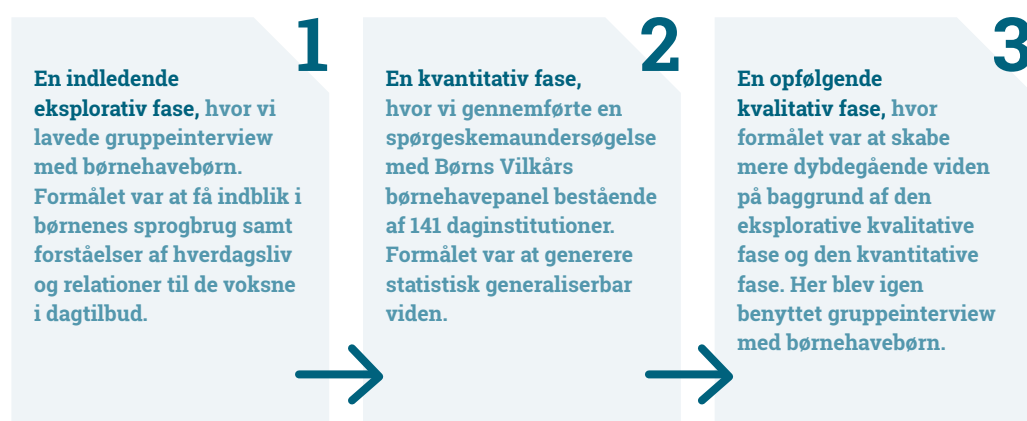

Metode

Børns Vilkårs undersøgelse er lavet ved brug af børneinddragelse som metode. Her står børns tanker, meninger og perspektiver på deres hverdagsliv og hverdagsnære problemstillinger i centrum.³³ Rapporten tager derfor udgangspunkt i børnehavebørns egne oplevelser af relationer til dagtilbudspersonalet og de forhold, som børnene tillægger vægt i forhold til at opbygge en tryk tilknytning.

Rapportens resultater bygger på spørgeskemaer og gruppeinterview blandt de ældste børn i børnehaven, der på undersøgelsens tidspunkt var 5-7 år gamle.

Undersøgellesdesignet består af tre sammenhængende processer:

I rapporten er data fra de tre processer blevet trianguleret for at finde mønstre og nuancer i børnenes holdninger, viden og oplevelser.

Den kvantitative proces

De kvantitative analyser i rapporten bygger på data indsamlet via et spørgeskema, der er udsendt til børnehavebørn årgang 2012-2013 i perioden februar – marts 2019.

De dagtilbud, der deltog i undersøgelsen, er en del af Børns Vilkårs børnepaneler 'Viden fra Børn', der blev etableret i 2017 og følges tre år ad gangen. Panelet er etableret ved en simpel tilfældig stikprøve foretaget på baggrund af data indhentet fra Danmarks institut for Pædagogik og Uddannelse og BUPL.

Processen i den kvantitative datagenerering foregik på følgende måde:

Når vi i dette metodeafsnit refererer til analysegrundlaget, er der tale om de respondenter, som er en del af panelet, og som har besvaret spørgeskemaet. Af tabel 1 ses hovedfakta om panelet og de dagtilbud, der har besvaret undersøgelsen. For en fuld gennemgang af etableringen af panelet, herunder bortfald fra udtræk til panel henvises til rapporten "Børnehavebørns hverdag med digitale medier".³⁴

Tabel 1: Oversigt over det kvantitative analysegrundlag

	Antal
Dagtilbud i panel	141 dagtilbud
Dagtilbud der har deltaget i denne undersøgelse	48 dagtilbud
Svarprocent på institutionsniveau	34 pct.
Antal mulige besvarelser (børnetal indhentet fra dagtilbud)	2383
Antal besvarelser efter datarens	560 besvarelser
Svarprocent på respondentniveau	23,5 pct.

De 560 respondenter indgik i et samlet stikprøvegrundlag på i alt 2383 børnehavebørn. Hovedparten af bortfaldet skyldes institutioner, der afviste at deltage i undersøgelsen eller institutioner, der ikke besvarede henvendelser og opkald. Bortfaldet betyder, at undersøgelsen har en svarprocent på 23,5 pct. på respondentniveau. Det var 34 pct. af institutionerne, der deltog i undersøgelsen.

Børnehavepanelet har, foruden denne undersøgelse, deltaget i én tidligere undersøgelse om børns digitale dannelse. Denne gang har vi opnået færre svar end i første undersøgelse.³⁵ Flest dagtilbud angiver manglende tid og ressourcer som årsag til, at de ikke kunne medvirke i undersøgelsen.

Repræsentativitet

Vi har sammenlignet analyseudvalget med populationsdata hentet fra Danmarks Statistik (1. kvartal 2019) og et sammenlagt institutionsudtræk fra DPU og BUPL (2017). Resultaterne af de gennemførte repræsentativitetstest viser, at analyseudvalget er repræsentativt på køn, samt for selvejende institutioner og kommuner i mellemstørrelse. Analyseudvalget er overrepræsenteret ift. kommunale institutioner og underrepræsenteret for private dagtilbud og dagtilbud klassificeret som andet. Endelig er analyseudvalget repræsentativt for kommuner i mellemstørrelse, mens bykommuner er overrepræsenterede i undersøgelsen og landkommuner og yderkommuner er underrepræsenterede. Da forskellene ikke er markante, har vi valgt ikke at vægte data i analyserne, da dette kan medføre skævvridninger, idet vi ikke kender alle karakteristika ved den population, vi undersøger.

Tabel 2 viser testresultaterne, der er gennemført efter opstillet dobbeltsidet hypotese vha. z-tests med et fastsat signifikansniveau på 20 pct. og en kritisk værdi på +1,28.

Tabel 2: Repræsentativitet: Kønsfordeling; Ejerforhold; Kommune-type

Analyseudvalg				Population			
		Antal	Andel	Antal	Andel	Z-værdi	P-værdi
Køn	Drenge	290	51,8 pct.	61.078	51,3 pct.	0,22	0,83*
	Piger	270	48,2 pct.	57.914	48,7 pct.	-0,22	0,83*
	Total	560	100 pct.	118.992	100 pct.		
Ejerforhold	Kommunal	434	77,5 pct.	2.551	71,2 pct.	3,31	<0,01
	Selvejende	82	14,6 pct.	563	15,7 pct.	-0,69	0,49*
	Privat	44	7,9 pct.	395	11,0 pct.	-2,39	0,02
	Andet (eks. Puljeordning)	0	0,0 pct.	76	2,1 pct.	-3,48	<0,01
	Total	560	100 pct.	3.585	100 pct.		
Kommune- type	Bykommune	328	58,6 pct.	1921	49,1 pct.	4,49	<0,01
	Mellemkommune	87	15,5 pct.	581	14,8 pct.	0,46	0,65*
	Landkommune	115	20,5 pct.	1062	27,1 pct.	-3,51	<0,01
	Yderkommune	30	5,4 pct.	349	8,9 pct.	-2,96	0,00
	Total	560	100 pct.	3913	100 pct.		

* Repræsentativ

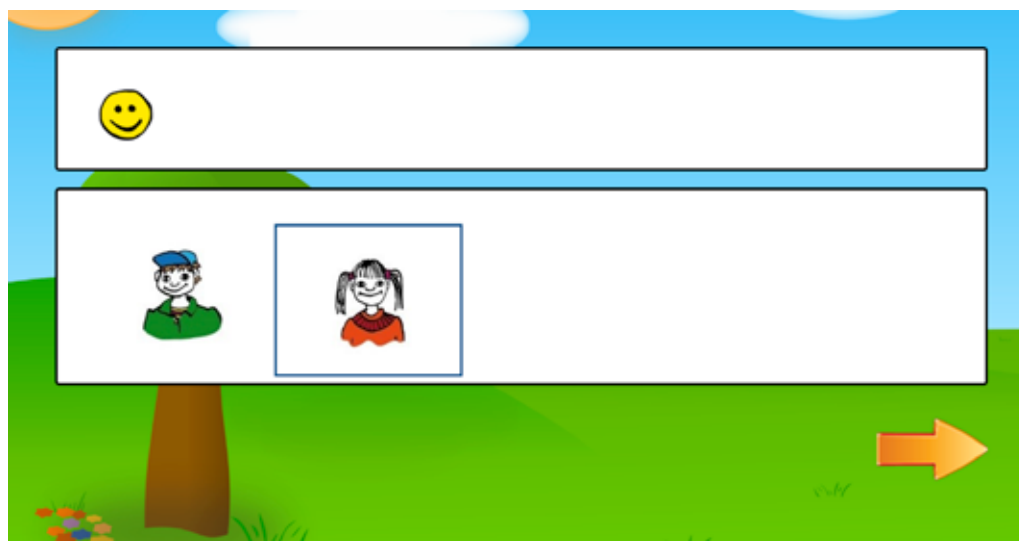
Spørgeskema, pilottest og besvarelse

Spørgeskemaet er konstrueret på baggrund af teoretisk viden om forhold, der har betydning for opbygningen af trygge tilknytningsrelationer og tager samtidig udgangspunkt i de gennemførte eksplorative interview med børnehavebørn. Spørgeskemaet er derudover udviklet med tanke på børnenes alder og kognitive niveau. Derfor er alle spørgsmål lukkede og typisk med svarnøglen 'ja', 'nej' og 'ved ikke'.

Spørgeskemaet er opsat i et børnevenligt univers, hvor alle spørgsmål læses op og billeder viser svarmulighederne.

Forinden udsendelsen af spørgeskemaet er der foretaget 11 pilottests af spørgeskemaet i to dagtilbud. Med pilottesten sikrer vi, at børnene forstår alle spørgsmål og svarmuligheder, at svarnøglerne er udtømmende samt at spørgeskemaet kan besvares inden for en tidsramme af 10-15 min.

Figur 1: Et eksempel fra det talende spørgeskema til børnehavebørn

Spørgeskemaet besvares på en tablet eller computer. Først udfylder en voksen fra dagtilbuddet en række baggrundsoplysninger om hver institution, hvorefter barnet får tabletten/computeren og svarer på resten af spørgsmålene. Vi opfordrer dagtilbudspersonalet til, at børnene selvstændigt svarer på spørgsmålene uden at en voksen kigger med eller hjælper, medmindre barnet går i stå med besvarelsen og selv spørger om hjælp.

Vi opfordrer desuden dagtilbudspersonalet til at lade alle de ældste børn, årgang 2012/2013, besvare spørgeskemaet. En metodisk udfordring er, at vi ikke kan styre, hvorvidt dagtilbudspersonalet giver alle børn mulighed for at deltage i undersøgelsen eller udvælger bestemte børn til at deltage, f.eks. særligt ressourcestærke børn. Derudover informerer vi om, at børnenes deltagelse naturligvis er frivillig, hvorfor børn også selv kan vælge ikke at deltage.

Særligt om den kvantitative databearbejdning

I rapporten præsenteres de kvantitative resultater ved hjælp af grafikker baseret på frekvens- og krydstabeller. I analyserne har vi kun medtaget sammenhænge, som er statistisk signifikante ved chi2-tests, hvor $p < 0,05$.

Undersøgelsen har gennemgående beskæftiget sig med forhold, der kan hhv. styrke og svække opbygningen af tryk tilknytning mellem barnet og personalet i dagtilbuddet. Disse forhold er både af strukturel og processuel karakter. Processuelle forhold handler om personalets evne til at udføre det pædagogiske arbejde i tråd med viden om, hvad der skaber kvalitet i dagtilbuddet og styrker relationen mellem barn og pædagog³⁶. Strukturelle forhold er omvendt f.eks. normering og gruppestørrelse.³⁷ Vi har gennemgående testet for følgende strukturelle forhold ved daginstitutionen:

- Normering
- Ejerforhold
- Andel nye personaler
- Institutionstype
- Institutionsstørrelse, opgjort i antal børn.

Vi har ikke fundet nogle signifikante sammenhænge i analyser, hvor ovenstående baggrundsvariable indgår. Anden forskning finder dog belæg for, at bl.a. normering, gruppestørrelse og personalets uddannelse er forhold, der kan indvirke på bl.a. børnenes samspil med de voksne i dagtilbuddet.³⁸

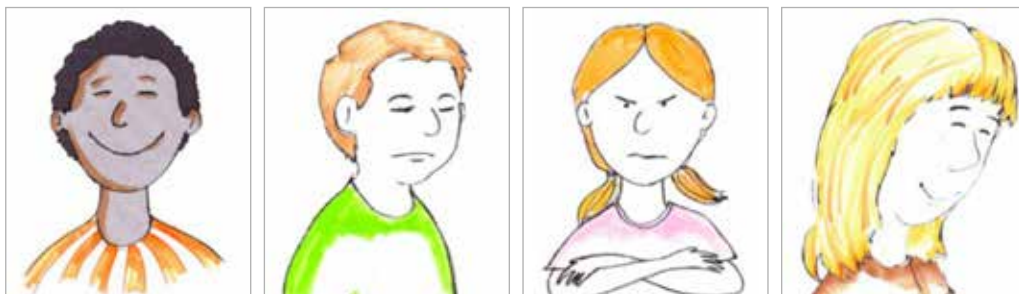
Den kvalitative proces

Vi har gennemført i alt 18 gruppeinterview med 39 børnehavebørn på 5-7 år (kun førskolebørn), fordelt på 6 forskellige daginstitutioner. Vi har gennemført henholdsvis 7 indledende og 11 opfølgende interview. Daginstitutionerne er rekrutteret, så de repræsenterer forskellige dagtilbud bl.a. ift. ejerforhold og størrelse.

Interviewene er foregået i børnenes dagtilbud i et roligt og afskærmet rum, f.eks. et kontor. Der har typisk været 2-3 børn pr. interview for at skabe tryk i børnegruppen. Alle børns forældre har afgivet samtykkeerklæringer og alle navne, der optræder i rapporten, er anonymiseret.

I Børns Vilkår finder vi det vigtigt, at interview med små børn foregår på deres præmisser og med tanke på barnets alder og udviklingsstadium. Børnenes deltagelse er desuden frivillig. Vi spørger altid børnene inden interviewet starter, om de har lyst til at være med og understreger inden og undervejs i interviewet, at børnene altid må afslutte samtalen, hvis de hellere vil ud og lege. Et enkelt barn benyttede sig af denne mulighed.

I interviewene har vi benyttet forskellige metodiske virkemidler for at understøtte samtalen med børnene. Vi har gjort brug af følelseskort, der er billeder af tegnede ansigter med forskellige mimik, der anvendes, når man ønsker at få børn til at belyse både positive og negative følelser. De kan sætte gang i børnenes hukommelse og få dem til at fortælle om oplevelser og erfaringer inden for et givent emne.³⁹

Figur 2: Følelseskort⁴⁰

De opfølgende interview er gennemført med inspiration fra metoden tegneinterview. Med denne tilgang indgår børns tegninger af bestemte situationer som afsæt for en samtale om udvalgte emner.⁴¹ Et tegneinterview kan tage udgangspunkt i børns oplevelser fra hverdagen, hvor børn f.eks. tegner en oplevelse, de har haft med drilleri. En fordel ved metoden er, at den er partcipatorisk og giver mulighed for, at børn kan udtrykke sig om emner, det kan være svære at sætte ord på.⁴² I denne undersøgelse har vi brugt tegneinterview til samtaler om børns yndlingsvoksne og oplevede konfliktsituationer.

Figur 3: Eksempler på tegninger fra de opfølgende interview med brug af tegneinterview som metode. Børnene er blevet bedt om at tegne sig selv samt en voksen i børnehaven, som de allerbedst kan lide

Noter

- 1 Dagtilbudsstatistikken opgør, at børn i gennemsnit er 10,7 måneder gamle, når de starter i vuggestue, mens de er 9,7 måneder gamle ved opstart i dagpleje (Børne- og Socialministeriet 2018). I 2013 var 91 pct. af alle danske børn i alderen 0-2 år indskrevet i vuggestue eller dagpleje, og det er en klar førsteplads sammenlignet med de øvrige nordiske lande. Når børnene når til børnehavealderen stiger andelen til 97 pct. (NOSOSKO 2014).
- 2 Bureau 2000 (2019): Daginstitutionernes hverdag.
- 3 Brandtzæg, I. et al. (2016): Se barnet indefra - Arbejde med tilknytning i daginstitutioner. Hans Reitzels Forlag.
- 4 Der er her tale om en analytisk opdeling, idet tryk tilknytning i praksis skabes som et samspil mellem barn og voksen, der inkluderer både verbale og nonverbale handlinger. Eksempelvis vil trøst af børn ofte bestå både af kram og af at den voksne ser barnet og taler med det om situationen.
- 5 Dagtilbud dækker i undersøgelsen over hhv. kommunale, private og selvejende børnehaver.
- 6 Kragh-Müller, G. et al. (2015): Pædagogisk kvalitet i store og små daginstitutioner - En rapport om børns trivsel, læring og udvikling i store og små daginstitutioner, Institut for Uddannelse og Pædagogik (DPU), Aarhus Universitet; Ringsmose, C. m.fl. (2019): Virkningsfuldt Pædagogisk Arbejde i Dagtilbud, Institut for Uddannelse og Pædagogik (DPU), Aarhus Universitet; Væver, M. (2015): Tilknytningsvanskeligheder og udsathed i spæd- og småbørnsalderen (kap. 10). I Erlandsen, T. m.fl. (red.) Udsatte børn og unge. En grundbog. København: Hans Reitzels Forlag.
- 7 Væver, M. (2015): Tilknytningsvanskeligheder og udsathed i spæd- og småbørnsalderen (kap. 10). I Erlandsen, T. m.fl.(red.) Udsatte børn og unge. En grundbog. København: Hans Reitzels Forlag.
- 8 Ahnert, L. m.fl. (2006): Security of Children's Relationships with Nonparental Care Providers: A Meta-Analysis. Child Development, 77 3, 664-79.
- 9 Groh, M. m.fl. 2012; Fearon et al. 2010 i Væver, M. (2015): Tilknytningsvanskeligheder og udsathed i spæd- og småbørnsalderen (kap. 10). I Erlandsen, T. m.fl.(red.) Udsatte børn og unge. En grundbog. København: Hans Reitzels Forlag.
- 10 Bowlby, J. 1988 i Diderichsen, A. et al. (1991): Omsorg og udvikling – omsorg, opdragelse og småbørns udvikling, 1. udgave. København: Danmarks Pædagogiske Institut.
- 11 Børnerådet (2019): Børneindblik 2/19 – Analyse: Voksne skal være nærværende – ikke kun i nærheden.
- 12 Dalli et al. (2011) i EVA & Børne- og Socialministeriet (2018b): I dybden med samspil og relationer i det pædagogiske læringsmiljø.
- 13 EVA & Børne- og Socialministeriet (2018): I dybden med samspil og relationer i det pædagogiske læringsmiljø.
- 14 Børnerådet (2019): Børneindblik 2/19 – Analyse: Voksne skal være nærværende – ikke kun i nærheden.
- 15 Page, J. (2017). Reframing infant-toddler pedagogy through a lens of professional love: Exploring narratives of professional practice in early childhood settings in England. Contemporary Issues in Early Childhood, 18(4), 387-399.
- 16 Danmarks Evalueringsinstitut (EVA) (2018): Relationer og interaktioner i dagtilbud. Forskningskortlægning.
- 17 EVA & Børne- og Socialministeriet (2018): I dybden med samspil og relationer i det pædagogiske læringsmiljø.
- 18 Bergnehr, D. et al. (2018): Adult-initiated touch and its functions at a Swedish preschool: controlling, affectionate, assisting and educative haptic conduct. International Journal of Early Years Education, 26(3), 312-331; Cekaite, A. m.fl. (2018): Affectionate touch and care: embodied intimacy, compassion and control in early childhood education. European Early Childhood Education Research Journal, 26(6), 940-955; Svinth, L. (2018): Being touched – the transformative potential of nurturing touch practices in relation to toddlers' learning and emotional well-being. Early Child Development and Care, 188(7), 924-936.
- 19 Cekaite, A. et al. (2018): Affectionate touch and care: embodied intimacy, compassion and control in early childhood education. European Early Childhood Education Research Journal, 26(6), 940-955.
- 20 Bowlby, John (1994): En sikker base: Tilknytningsteoriens kliniske anvendelser. København: Det Lille Forlag.
- 21 Brandtzæg, I. et al. (2016): Se barnet indefra - Arbejde med tilknytning i daginstitutioner. Hans Reitzels Forlag;
- 22 Smith, L. (2003): Tilknytning og børns udvikling. Akademisk Forlag.
- 23 Væver, M. (2015): Tilknytningsvanskeligheder og udsathed i spæd- og småbørnsalderen (kap. 10). I Erlandsen, T. m.fl.(red.) Udsatte børn og unge. En grundbog. København: Hans Reitzels Forlag.
- 24 Brandtzæg, I. et al. (2016): Se barnet indefra - Arbejde med tilknytning i daginstitutioner, Hans Reitzels Forlag.
- 25 Dencik, L. et al. (1999): Børn og familien i det postmoderne samfund. Hans Reitzels forlag.
- 26 Krog, N. m.fl. (2010): Godt for børn – anerkendende relationer i praksis. 1. udgave, 1. oplag, København: Hans Reitzels Forlag.
- 27 Børn & Unge, 2017 nr. 17; Readdick, C.A. & Chapman, P.L. (2001). Young children's perceptions of time out. Journal og Research in Childhood Education, 15, 81-87.
- 28 3784 børn deltog i undersøgelsen.
- 29 Dansk Center for Undervisningsmiljø (2018): Børnenes syn på børnemiljøet i dagtilbud – Tal fra Dagtilbudstermometeret 2017.
- 30 Sigsgaard i Mainz, P. (2016): "Børneforsker: Skældud er det værste børn kender til" Politiken, 23. februar. Hentet fra <https://politiken.dk/indland/uddannelse/art5612103/B%C3%B8rneforsker-Sk%C3%A6ldud-er-det-v%C3%A6rste-b%C3%B8rn-kender-til>.

- 30 Dansk Center for Undervisningsmiljø (2018): Børnenes syn på børnemiljøet i dagtilbud – Tal fra Dagtilbudstermometeret 2017.
- 31 Gilliam, L. m.fl. (2017): Civilisering og distinktioner. Med Norbert Elias i skole og børnehave. Tidsskrift for Professionsstudier 13(24):6.
- 32 Bureau 2000 (2019): Daginstitutionernes hverdag.
- 33 Børnerådet (2016): Håndbog i børneinddragelse; Hart, R. (1997): Children's participation: The Theory and Practice of Involving Young Citizens in Community Development and Environmental Care. Earthscan.
- 34 Børns Vilkår (2018): Børnehavebørns hverdag med digitale medier.
- 35 Børns Vilkår (2018): Børnehavebørns hverdag med digitale medier.
- 36 Christoffersen, M. et al. (2013): Børnehavens normeringer. En forskningsoversigt over opgørelsesmetoder. SFI – Det nationale Forskningscenter for Velfærd. København.
- 37 Christoffersen, M. et al. (2013): Børnehavens normeringer. En forskningsoversigt over opgørelsesmetoder. SFI – Det nationale Forskningscenter for Velfærd. København; Ahnert, L. m.fl. (2006): Security of Children's Relationships with Nonparental Care Providers: A Meta-Analysis. Child Development, 77 3, 664-79; Kragh-Müller, G m.fl. (red.) (2016). Børns trivsel, læring og udvikling i store og små daginstitutioner. Pædagogisk Psykologisk Tidsskrift, Den blå serie, nr. 33, Skolepsykologi, København.
- 38 Danmarks Evalueringsinstitut (EVA) (2018): Relationer og interaktioner i dagtilbud. Forskningskortlægning.
- 39 Børnerådet (2016): Håndbog i børneinddragelse.
- 40 Livkom (2019): "Gratis undervisningsmateriale – Følelseskort til børn. Hentet fra: <https://livkom.dk/wp-content/uploads/2015/05/folelseskort-born-IVK.pdf>.
- 41 Kampman, J. et al. (2017): Det observationsbaserede interview. I Interview med børn, 1. udgave, 1. oplag, København: Hans Reitzels Forlag.
- 42 Kampman, J. et al. (2017): Det observationsbaserede interview. I Interview med børn, 1. udgave, 1. oplag, København: Hans Reitzels Forlag.

Litteraturliste

- Ahnert, L.; Pinquart, M. & Lamb, M. (2006): Security of Children's Relationships with Nonparental Care Providers: A Meta-Analysis. *Child Development*, 77 3, 664-79.
- Bach, D. (2017): Civilisering - omgangsformer og omgangsnormer. Pædagogisk antropologi - tilgange og begreber. København: Hans Reitzels Forlag.
- Bergnehr, D., & Cekaite, A. (2018): Adult-initiated touch and its functions at a Swedish preschool: controlling, affectionate, assisting and educative haptic conduct. *International Journal of Early Years Education*, 26(3), 312-331.
- Bowlby, J. (1994): En sikker base: Tilknytningsteoriens kliniske anvendelser. København: Det Lille Forlag.
- Brandtzæg, I.; Torsteinson, S. & Øiestad, G. (2016): Se barnet indefra - Arbejde med tilknytning i daginstitutioner, Hans Reitzels Forlag.
- Broberg, A.; Granqvist, P.; Ivarsson, T. & Mothander, P. R. (2008): Tilknytningsteori. Betydningen af nære følelsesmæssige relationer. København: Hans Reitzels Forlag.
- Broberg, A.; Mothander, P. M.; Granqvist, P. & Ivarsson, T. (2010): Tilknytningsteoriens anvendelse i forskning og klinisk arbejde. København: Hans Reitzels Forlag.
- BUPL (2018): Vilkårsundersøgelsen 2018.
- Bureau 2000 (2019): Daginstitutionernes hverdag 2019.
- Børnekonventionen (1992): Bekendtgørelse af FN-konvention af 20. november 1989 om Barnets Rettigheder (* 1). Fundet på: <https://www.retsinformation.dk/forms/r0710.aspx?id=60837>.
- Børnerådet (2016): Håndbog i børneinddragelse.
- Børnerådet (2019): Børneindblik 2/19 – Analyse: Voksne skal være nærværende – ikke kun i nærheden.
- Børne- og Socialministeriet (2018): Kort fortalt: Børns alder ved start i dagtilbud.
- Børn & Unge (2017) nr. 17.
- Børns Vilkår (2018): Børnehavbørns hverdag med digitale medier.
- Cekaite, A., & Bergnehr, D. (2018): Affectionate touch and care: embodied intimacy, compassion and control in early childhood education. *European Early Childhood Education Research Journal*, 26(6), 940-955.
- Christoffersen, M. N. & Højen-Sørensen, A. (2013): Børnehavens normeringer. En forskningsoversigt over opgørelsesmetoder. SFI – Det nationale Forskningscenter for Velfærd. København.
- Dalli, C.; White, E. J.; Rockel, J. & Duhn, I. (2011): Quality early childhood education for under-two-year-olds: What should it look like? A literature review. Ministry of Education, New Zealand.
- Danmarks Evalueringsinstitut (EVA) & Børne- og Socialministeriet (2018a): Kort om samspil og relationer i det pædagogiske læringsmiljø.
- Danmarks Evalueringsinstitut (EVA) & Børne- og Socialministeriet (2018b): I dybden med samspil og relationer i det pædagogiske læringsmiljø.
- Danmarks Evalueringsinstitut (EVA) (2018c): Relationer og interaktioner i dagtilbud. Forskningskortlægning.
- Dansk Center for Undervisningsmiljø (2018): Børnenes syn på børnemiljøet i dagtilbud – Tal fra Dagtilbudstermometeret 2017.
- Danske Professionshøjskoler (2015): Pædagoguddannelse før og nu – faldende bevillinger truer kvaliteten.
- Dencik, L. og Shultz-Jørgensen, P. (1999): Børn og familien i det postmoderne samfund. Hans Reitzels forlag.
- Diderichsen, A. & Thyssen, S. (1991): Omsorg og udvikling – omsorg, opdragelse og småbørns udvikling, 1. udgave. København: Danmarks Pædagogiske Institut.
- FOA (2017): Der er mindre tid til børnene. Antal personaletimer pr. barn på daginstitutionsområdet siden 1972. Analyse foretaget af Bureau 2000.
- Foster, M. (2014) Fem gange mere kærlighed, Dansk Psykologisk Forlag.
- Gilliam, L. & Gulløv, E. (2017): Civilisering og distinktioner. Med Norbert Elias i skole og børnehave. *Tidsskrift for Professionsstudier* 13(24):6.
- Gitz-Johansen, T. (2009): Vuggestueliv, Omsorg, følelser og relationer, Samfundslitteratur.
- Hansen, O. H; Nordahl, T.; Øyen Nordahl, S.; Hansen, L. S; Hansen, O. (2015): Kortlægningsundersøgelse for 5 kommuner 2015 – Billund, Fredericia, Hedensted, Nordfyn og Svendborg: Uligheder og variationer – i dagtilbud. Aalborg Universitetsforlag. FULM: Forskningsinformeret udvikling af læringsmiljøer.
- Hännikäinen, M. (1999): Togetherness – A Manifestation of Day Care Life, Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- Hart, R. (1997): Children's participation: The Theory and Practice of Involving Young Citizens in Community Development and Environmental Care. Earthscan.
- Holm, C. (2019): DPU-Leder: Det faglige indhold i pædagoguddannelsen er ikke godt nok. *Altinget*, 2. maj. Fundet på <https://www.altinget.dk/artikel/dpu-leder-paedagoguddannelsen-er-for-ringe>.
- Kampmann, J. (2003): Barndomssociologi - fra marginaliseret provokatør til mainstream leverandør. *Dansk Sociologi* 14(2):79.
- Kampman, J.; Rasmussen, K. & Warming, K. (2017): Det observationsbaserede interview. I *Interview med børn*, 1. udgave, 1. oplag, København: Hans Reitzels Forlag.
- Kragh-Müller, G. & Ringsmose, C. (2015): Pædagogisk kvalitet i store og små daginstitutioner - En rapport om børns trivsel, læring og udvikling i store og små daginstitutioner, Institut for Uddannelse og Pædagogik (DPU), Aarhus Universitet .

- Kragh-Müller, G & Ringsmose, C (red) (2016). Børns trivsel, læring og udvikling i store og små daginstitutioner. Pædagogisk Psykologisk Tidsskrift, Den blå serie, nr. 33, Skolepsykologi, København.
- Krog, N. E. & Secher, L. (2010): Godt for børn – anerkendende relationer i praksis. 1. udgave, 1. oplag, København: Hans Reitzels Forlag.
- Livkom (2019): "Gratis undervisningsmateriale – Følelseskort til børn". Hentet fra: <https://livkom.dk/wp-content/uploads/2015/05/folelseskort-born-IVK.pdf>.
- Mainz, P. (2016): "Børneforsker: Skældud er det værste børn kender til" Politiken, 23. februar. Hentet fra <https://politiken.dk/indland/uddannelse/art5612103/B%C3%B8rneforsker-Sk%C3%A6ldud-er-det-v%C3%A6rste-b%C3%B8rn-kender-til>.
- Melhuish, E.; Ereky-Stevens, K.; Petrogiannis, K.; Ariescu, A.; Penderi, E.; Rentzou, K.; Tawell, A.; Slot, P.; Broekhuizen, M. & Leseman, P. (2015): A review of research on the effects of Early Childhood Education and Care (ECEC) upon child development. CARE project; Curriculum Quality Analysis and Impact Review of European Early Childhood Education and Care (ECEC).
- Nordisk Socialstatistisk Komité (NOSOSKO) (2014): Social tryghed i de nordiske lande. Omfang, udgifter og finansiering. 57:2014. København.
- Page, J. (2011). Do mothers want professional carers to love their babies? Journal of Early Childhood Research, 9(3), 310–323.
- Page, J. (2017). Reframing infant-toddler pedagogy through a lens of professional love: Exploring narratives of professional practice in early childhood settings in England. Contemporary Issues in Early Childhood, 18(4), 387–399.
- Psykiatrifonden (2016) "Forældretyper og trivsel" på: <https://www.psykiatrifonden.dk/boern-unge/opdragelse-trivsel/opdragelse-og-trivsel/foraeldretyper-og-trivsel.aspx>.
- Ringsmose, C. & Svinth, L. (2019): Virkningsfuldt Pædagogisk Arbejde i Dagtilbud, Institut for Uddannelse og Pædagogik (DPU), Aarhus Universitet.
- Readdick, C., & Chapman, P. (2000): Young children's perceptions of time out. Journal of Research in Childhood Education, 15(1), 81–87.
- Sommer, D., Samuelson I. P. & Hundeide, K. (2010): International perspectives on early childhood education and development - Child perspectives and children's perspectives in theory and practice, New York: Springer
- Smith, L. (2003). Tilknytning og børns udvikling. Akademisk Forlag.
- Svinth, L. (2018): Being touched – the transformative potential of nurturing touch practices in relation to toddlers' learning and emotional well-being. Early Child Development and Care, 188(7), 924–936.
- Væver, M. (2015): Tilknytningsvanskeligheder og udsathed i spæd- og småbørnsalderen (kap. 10). I Erlandsen, T.; Jensen, N.; Langager, S. og Petersen, K. E. (red.) Udsatte børn og unge. En grundbog. København: Hans Reitzels Forlag .

En tryk tilknytning til en primær voksen er afgørende for et barns trivsel, læring og udvikling. I en tid, hvor mange børn tilbringer 7-8 timer om dagen i et dagtilbud, har dagtilbudspersonalet i samarbejde med forældrene en fælles rolle i at sikre barnet den trygge tilknytning. Det handler blandt andet om, at barnet kan blive trøstet, hvis det er ked af det, beroliget, hvis det er bange eller mødt med begejstring, når det er glad.

Med udgangspunkt i børns egne stemmer, belyser vi i denne rapport børnehalebørns muligheder for at skabe en tryk tilknytningsrelation til en voksen i børnehaven. Vi undersøger blandt andet, hvor mange børn der har en yndlingsvoksen, om der er en voksen i børnehaven, der er god til at trøste og børnenes oplevelser med at få skæld ud.

Rapportens formål er at skabe et stærkere vidensgrundlag om små børns tilknytning til dagtilbudspersonalet, der kan bidrage til fremtidige indsatser, som kan sikre, at alle børn har en tryk tilknytningsrelation til mindst én voksen i dagtilbuddet. Rapporten henvender sig til beslutningstagere, fagpersonale og interessenter på småbørnsområdet.